

АНОТАЦІЯ

Дубиченко Х. І. Фінансування державних соціальних програм. –
Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього рівня «магістр» за спеціальністю 232 – соціальне забезпечення. Освітня програма – соціальне забезпечення. Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2021.

У випускній кваліфікаційній роботі приділено увагу теорії і практиці фінансування державних соціальних програм в сучасних умовах господарювання. Також приділено увагу джерелам фінансування державних соціальних програм, механізму змішаного фінансування державних соціальних програм за перманентних кризових явищ; здійснено оцінку ефективності фінансування державних соціальних програм з Державного і місцевих бюджетів.

ANNOTATION

Dubichenko Kh. I. Financing of state social programs. - Manuscript.

Research to obtain a master's degree in specialty 232 - social security. Educational program - social security. West Ukrainian National University, Ternopil, 2021.

The final qualifying work focuses on the theory and practice of financing state social programs in modern economic conditions. Attention is also paid to the sources of financing of state social programs, the mechanism of mixed financing of state social programs in case of permanent crisis phenomena; an assessment of the effectiveness of financing state social programs from the State and local budgets.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ.....	6
1.1. Державні соціальні програми: види та зміст	6
1.2. Механізм фінансування державних соціальних програм.....	13
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ	21
2.1. Оцінка фінансового забезпечення державних соціальних програм.....	21
2.2. Практика фінансування державних соціальних програм на регіональному рівні.....	31
Висновки до розділу 2.....	39
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ	41
3.1. Проблеми фінансування державних соціальних програм та шляхи їхнього вирішення.....	41
3.2. Особливості фінансового забезпечення програми соціального захисту учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності.....	47
Висновки до розділу 3.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Євроінтеграція та європейський вибір України передбачає необхідність створення умов для повноцінного соціального розвитку держави, що в свою чергу, вимагає повномасштабного впровадження загальноєвропейських норм і стандартів не тільки до законодавства та системи державного управління, а й до фінансування державних соціальних програм. Домінантою функціонування сучасної соціальної держави, де імплементація соціальних пріоритетів й норм стоїть на першому місці, є соціальне забезпечення та соціальних захист населення за повномасштабного фінансування соціальних програм. Стратегічні орієнтири соціальної політики держав членів Європейського Союзу ґрунтуються на забезпеченні сталого рівня життя населення, зростання зайнятості, нівелювання нерівності у доходах, посилення соціального захисту і подолання бідності. Визнання нашою державою одним із основних пріоритетів євроінтеграцію та європейську соціальну модель зумовлює необхідність реформування української системи соціального захисту та його фінансового забезпечення з метою максимального наближення життя громадян до загальноєвропейських соціальних норм і стандартів. Враховуючи зазначене, актуальності набуває пошук джерел фінансування державних соціальних програм як домінантної складової системи фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансування державних соціальних програм та фінансового забезпечення в цілому доволі часто була предметом наукових досліджень й дискусій. Зокрема, це такі вчені, як: А. Вагнер, Н. Болотіна, Н. Борецька, О. Гаманкова, Дж.К. Гелбрейт, Е. Дюркгейм, С. Деверо, В. Джевонс, Л. Ерхард, Г. Еспінг-Андерсен, Дж.М. Кейнс, С. Корецька Ф. Лассаль, Е. Лібанова, Т. Мальтус, Дж.С. Мілль, Г. Мюрдаль, Р. Оуен, В. Парето В. Петті, А. Пігу, закладали основи щодо фінансування соціального захисту й соціальних гарантій, дискутували щодо джерел і напрямів фінансового забезпечення соціальних програм. Незважаючи на значний доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, низка проблемних

питань потребує теоретичного обґрунтування та практичного вирішення, що й обумовило та актуалізувало вибір теми роботи, її мету і завдання.

Об'єктом дослідження є процес фінансування державних соціальних програм.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних і прикладних аспектів фінансування державних соціальних програм в сучасних умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою даної випускної кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних і практичних аспектів фінансування державних соціальних програм та обґрунтування напрямів його оптимізації за перманентного дефіциту фінансових ресурсів.

Основними в контексті мети визначено такі завдання:

- висвітлити теоретико-методологічні засади трактування сутності поняття «фінансування державних соціальних програм» за різними підходами;
- розкрити сутність механізму фінансування державних соціальних програм та охарактеризувати його складові;
- узагальнити й удосконалити науково-методичні засади діагностики джерел фінансування державних соціальних програм;
- виокремити загальні тенденції у фінансовому забезпеченні державних соціальних програм та здійснити оцінку в розрізі державного й місцевих бюджетів;
- здійснити діагностику процесу фінансування державних соціальних програм регіональними управліннями соціального захисту населення;
- обґрунтувати напрями удосконалення процесу фінансування державних соціальних програм в сучасних умовах.

Методи дослідження. У процесі виконання випускної кваліфікаційної роботи було використано такі методи: загальнонаукові, зокрема метод наукової абстракції; спеціальні, до яких відносяться методи формалізації й узагальнення, аналізу, синтезу і діалектики, аналітичних групувань, порівняльний та статистичний.

Інформаційною базою дослідження слугували монографії, наукові публікації та інші праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері фінансування державних соціальних програм, офіційні статистичні дані щодо виконання Зведеного, Державного й місцевих бюджетів, посібники, підручники, монографії, інтернет-ресурси, матеріали офіційних сайтів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні методичного підходу до діагностики фінансової рівноваги, практичне застосування якого на прикладі лісогосподарських підприємств дало змогу обґрунтувати напрями її забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методичних положень і доведені їх до рівня конкретних практичних рекомендацій, спрямованих на формування ефективного механізму фінансування державних соціальних програм.

Структура роботи. Дана робота містить вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи 64 сторінки друкованого тексту, список використаних джерел складається із 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ

1.1. Державні соціальні програми: види та зміст

Державні соціальні програми за своєю сутністю є ефективним джерелом соціального забезпечення та можливістю фінансувати соціальних захист, забезпечуючи соціальні гарантії в державі. Безліч вітчизняних науковців, серед яких Л.М. Алексеєнко, Б.В. Бабін, Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, О.В. Пономаренко, О.Д. Рожко та інші, здійснювали наукове визначення соціальних програм та проектів. Однак дискусійність підходів та відсутність обґрунтованого теоретичного підходу щодо визначення поняття соціальних програм зумовлює необхідність проведення подальшого теоретичного аналізу.

Майже всі країни світу здійснюють соціальну політику держави за дефіциту бюджетних ресурсів. Тому проблема фінансування соціальної сфери в контексті збільшення ефективності використання коштів бюджетів різних рівнів є завжди актуальною. Науково-обґрунтованим підходом, що дає можливість управління та контролю за використанням бюджетних коштів, є програмно-цільовий метод формування бюджету. Першими програмно-цільовий метод був запровадженим у Сполучених Штатах Америки у 60-х рр. 20-го століття.

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) – «... це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів із оцінюванням ефективності використання коштів на всіх стадіях бюджетного процесу» [1]. «Основною рисою ПЦМ є чітке визначення кінцевого результату, який бажано досягти в певному державному секторі, а вже після цього – пошук необхідних інструментів та ресурсів» [3]. Ця методика здійснення своєрідного бюджетування дозволяє скласти чіткі програми для досягнення результатів.

На основі ПЦМ відповідними контролюючими службами здійснюється перевірка не лише раціональності й цілеспрямованості використання коштів при виконанні бюджету, а і те, наскільки ефективно вони витрачалися для досягнення цілей державної політики.

Імплементация у вітчизняну практику програмно-цільового методу відбулася у 2002 році, а після прийняття в 2010 році Бюджетного кодексу ПЦМ став обов'язковим при формуванні показників бюджетів усіх рівнів. Використання програмно-цільового методу передбачає, що:

- у вигляді бюджетних програм формуються та затверджуються витрати бюджету;
- кожен виконавець має свою бюджетну програму;
- якісні та кількісні результуючі показники, а також чіткі цілі має кожна бюджетна програма.

Отже, насамперед формування бюджетів за програмно-цільовим методом зосереджується на результатах, яких має досягти державний сектор, а потім на тому, які ресурси необхідно використовувати найбільш ефективно для досягнення очікуваних результатів. Такий метод дозволяє сформувати чітко визначені програми з метою досягнення визначених цілей, прописати джерела фінансового забезпечення та проведення експертного оцінювання їхнього ефективного використання. На основі методу проектної цілі контролюючий орган має не лише перевіряти правильність використання коштів при виконанні бюджету, а й перевіряти ефективність використання цих коштів для досягнення цілей державної політики. В Україні передувало запровадженню програмно-цільового методу прийняття розпорядження КМУ «Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі» від 2002 р. У даному документі встановлено «... мету програмно-цільового методу як: встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання» [5].

В контексті змін й нового редакційного Бюджетного кодексу України в 2010 році програмно-цільовий метод визначено як обов'язковий для

формування бюджетів усіх рівнів. Постулати Програми економічних реформ Президента України на 2010-2014 рр. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка та високоефективність країни чітко визначають напрями реформування державних фінансів шляхом впровадження середньострокового планування та комплексного застосування методу цілі програми. Однією з інновацій є впровадження методу планової цілі на місцевий рівень. Застосування процесуального об'єктивного методу передбачає:

- 1) Усі видатки бюджету формуються та затверджуються у формі бюджетних планів;
- 2) Кожен план бюджету має свого виконавця;
- 3) кожна бюджетна програма має якісні та кількісні результуючі показники, а також чіткі цілі.

У Бюджетному кодексі України наведено таке трактування дефініції «бюджетна програма»: Бюджетна програма — це комплекс заходів, спрямованих на досягнення спільних цілей, завдань і очікуваних результатів, визначення та виконання яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Її завдання – це чіткий, конкретний бюджетний план, призначений для досягнення цілей, показників ефективності та інших характеристик. Комплекс заходів, що відображають основні етапи досягнення мети, визначення способу реалізації плану та прийняття перевірки.

В свою чергу, національний план цілей – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на вирішення найважливіших питань національного розвитку, окремих галузей економіки чи адміністративно-територіальних одиниць, з використанням держбюджету України на виконання та узгодження строків виконання, складу виконавців, забезпечення ресурсами.

У теорії та практиці використовується така класифікація державних цільових програм (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Класифікація державних цільових програм (складено автором)

Домінантою реалізації соціальної політики держави є формування, розробка й виконання соціальних програм і проектів. У джерелах наукової літератури існує значна кількість трактування понять «проект» і «програма». Так, це конкретне завдання з певними вихідними даними та ідеальними результатами, що визначає спосіб прийняття його рішень, а також є комплексом фінансового механізму, технологічних, організаційних та інших документів, які слугують для досягнення організаційних цілей. В свою чергу програма із грецької перекладається як оголошення, розпорядження. «Виходячи із етимології цього слова, зміст програмування полягає в тому, щоб визначити що і як робити» [9, с. 192].

Отож, на відміну від проекту, програма представляє є своєрідним інструкційним матеріалом, де покроково зроблено опис дій щодо досягнення

визначений цілей. Програма, на нашу думку, базується на відповідній кількості розроблених проектів, реалізація яких дозволяє досягнути домінуючої цілі й мети реалізації програми. Тобто можна стверджувати, що програма складається з конкретних проектів, які в сукупності втілюють в життя стратегічну мету.

У наукових джерелах мало уваги приділено дефініції «соціальна програма» та її трактування часто є цитатою із нормативно-правових актів. Проте, О.В. Макарова подає власне визначення і трактує соціальну програму «...як систему взаємопов'язаних дій або заходів, спрямованих на досягнення певних результатів у соціальній сфері, забезпечену матеріальними та організаційними ресурсами» [10, с. 10].

Натомість І.А. Євдокимова «... соціальне програмування визначає як спосіб постановки управлінської задачі, виходячи із стратегічних цілей розвитку соціальної системи й актуальних проблем її функціонування, а також вибір найбільш ефективного варіанта їх вирішення, включаючи цільовий розподіл ресурсів» [9, с. 192].

Автор також наводить розбіжності між математичним та соціальним програмуванням. На відміну від математичного, соціальне програмування має в якості теоретико-методологічної бази не формальну, а діалектичну логіку, що робить його більш складним.

На наше переконання, соціальна програма являє собою певну визначену кількість проектів, де зазначено засоби, методи, джерела й обсяг фінансування, за допомогою яких можливе досягнення проміжних цілей й стратегічної мети, що сприятиме розв'язання соціально значущих суспільних проблем.

Розкриття сутності соціальних програм потребує висвітлення їхньої класифікації, яка дає змогу поглибити розуміння змісту, значення й особливостей управління соціальними програмами в умовах дефіциту ресурсів на їхнє фінансування.

У науковій літературі існує безліч підходів щодо класифікації соціальних програм (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи до класифікації соціальних програм*

Автор	Науковий підхід
Б. Бабін	«Соціальні програми поділяють за способом управління та фінансування. Відповідно до цього поділяють на програми жорсткого типу, функціональні програми і програми субсидій. Управління і фінансування програм жорсткого типу здійснюється державою. Функціональні програми є позавідомчими і здійснюється їхнє фінансування залежно від певних функцій. Програми субсидування передбачають державне фінансування соціальних програм без створення спеціальних організаційних форм їхньої реалізації» [3, с. 37-38].
О. Макарова	«Соціальні програми виділяє за спрямуванням (попередження негативних соціальних наслідків, подолання негативних соціальних явищ і процесів, розвиток соціальної сфери); територіальним масштабом (глобальні, національні, регіональні, територіальні); за термінами (коротко-, середньо-, довгострокові); комплексністю (готові розв'язувати конкретні проблеми певних категорій населення, програми, які мають комплексні цілі і передбачають комплекс заходів щодо їх досягнення або перелік визначених сукупних заходів)» [10, с. 9]
І. Пілунський	«Соціальні програми поділяє на проблемно орієнтовані та об'єктно орієнтовані. До перших відносить функціональні програми, спрямовані на подолання проблем, які виникають у процесі виконання функцій державних органів управління, а також програми цільового розвитку, зокрема спрямовані на розв'язання проблем певних галузей соціальної сфери на місцевому рівні. До других відносять організаційні програми, спрямовані на вирішення комплексне вдосконалення функцій виконавців соціальних програм, формування нових структур, які виконують нові соціальні завдання, реорганізацію діючих місцевих і державних органів влади в соціальній царині» [11, с. 293-294.]
Л. Алексеєнко та Б. Шулюк	«Класифікують соціальні програми за обсягом охоплення (глобальні, національні, регіональні, територіальні); за термінами (коротко-, середньо-, довгострокові); рівнем фінансування (державні, місцеві); проблемою, що потребує розв'язання (соціальне страхування, надання допомоги, розвиток певних пріоритетів) та галузевою спрямованістю (наукові, освітні, оздоровчі, культурні, соціально-забезпечувальні)» [12, С. 100]
Е. Лібанова	«Розрізняє соціальні програми за спрямованістю (на соціальну підтримку вразливих верств населення, на підтримку зайнятості, на збереження здоров'я нації, на розвиток); за масштабністю (локальні, національні, регіональні, територіальні); за термінами (коротко-, середньо-, довгострокові і постійно діючі); за рівнем комплексності (одноелементні або комплексні програми)» [4, с. 20-23]

* - складено автором на основі джерел наукової літератури

Згідно чинного законодавства у формуванні та реалізації соціальних програм можуть залучатися різні суб'єкти, у тому числі органи державної влади

та місцевого самоврядування, неурядові організації, що діють у соціальній сфері [1]. Суб'єктами цього процесу згідно нормативно-правових актів є «... законодавчі, виконавчі, суддівські органи влади, які визначають цілі, завдання, пріоритети, нормативно-правову базу соціальної політики та здійснюють безпосередньо практичну роботу з її реалізації» [1].

Успішне здійснення програм в основному залежить від якісних показників, а також професійних навичок розробників, їхньої компетентності у цих питаннях, широкого набору показників вхідної інформації й використання інноваційних методик розроблення бюджетів, обґрунтування програмних заходів, альтернатив з метою прописання очікуваних результатів від провадження бюджетних програм.

Бюджетна програма за своєю природою є «... формою реалізації програмно-цільового методу організації бюджетного процесу» [1]. А соціальна програма – «... послідовністю заходів, спрямованих на досягнення певної соціальної цілі (розв'язання соціальної проблеми)» [1].

Отже, поняття «соціальна програма» вирізняється за такими « ... критеріями:

1. Спрямованість на вирішення певної соціальної проблеми;
2. Наявність певного контингенту охоплення (впливу);
3. Забезпеченість фінансовими та організаційними ресурсами» [10].

В контексті дослідження зазначимо, що мета й очікувані соціальні результати визначаються постулатами соціальної політики (стратегією соціального розвитку) країни, яка формує орієнтири та напрями її розвитку, визначає домінуючі показники соціальних стандартів, норм, а також правила їхньої реалізації. Склад, обсяги фінансування, масштабність та інші параметри державних соціальних програм узгоджуються з бюджетною політикою країни.

1.2. Механізм фінансування державних соціальних програм

У контексті кристалізації національних пріоритетів домінантним завданням сталого розвитку України є повномасштабне фінансування соціальних ініціатив, які втілені у державних соціальних програмах. Адже соціально відповідальна держава є економічно стабільною та розвивається за схемою країн-членів Європейського Союзу. Однак, у нашій країні існує багато перепон на шляху до втілення соціальних ініціатив. Як влучно заявляють О. Стефанків та В. Данилишин, що «... однією із вагомих перешкод на шляху ефективної реалізації соціальної політики в Україні є недостатній рівень її фінансового забезпечення у поєднанні з нераціональним плануванням, розподілом і неефективним використанням наявних фінансових ресурсів» [13]. Підтверджують й таку тезу Н. Пігуль, О. Люта та А. Бойко, вказуючи, що «... стабільний розвиток соціальної сфери України потребує такого рівня фінансового забезпечення, який дав би змогу стати соціальній сфері одним із важливих факторів переходу до сталого розвитку економіки в цілому» [14, с. 35].

В той же час, Н. Морель та Й. Пальме зазначають, що «... різні механізми фінансування, які підтримують систему соціального захисту, впливають не лише на результати соціальної політики держави, а й на економіку (як мінімум через вартість людського капіталу), а також, потенційно, на економічне зростання і конкурентоспроможність» [15, с. 401].

О. Марценюк розглядає забезпечення соціального захисту населення «... як процес реалізації функціональних складових соціальної безпеки з метою запобігання загроз і можливих негараздів та досягнення максимального рівня соціальної безпеки населення у теперішній час і у майбутньому» [16, с. 170].

О. Данилюк вважає, що «... фінансовий механізм реалізації соціального захисту населення передбачає формування джерел фінансових ресурсів, які спрямовуються на виконання відповідних програм і заходів, а також обґрунтований вибір методів, форм та важелів їх використання» [17]. Водночас Л. Алексеєнко та Б. Шулюк зазначають, що «... процес фінансового

забезпечення соціальних програм в Україні є недосконалим та має низку недоліків, а саме: відсутність реальних розрахунків для досягнення поставленої мети, визначення чітких результатів у ході реалізації програм; недостатнє бюджетне фінансування та розпорощення його серед великої кількості учасників реалізації (об'єктів контролю); невиконання учасниками соціальних програм і безвідповідальне ставлення до передбачених законодавством функціональних обов'язків» [12, с. 104]. Така невтішна тенденція різко знижує якість життя людей, й вимагає перерозподілу коштів у розрізі програм й розпорядників бюджетних коштів.

А. Баррієнтос справедливо акцентує увагу на тому, що «... ефективність бюджетної підтримки державних соціальних програм залежить від адекватного бюджетного планування, контролю та управління, а також згоди між донорами та урядом [18].

«Становлення і розвиток соціальних програм як інструменту державного регулювання соціальної сфери є історично й об'єктивно обумовленим явищем, спричиненим необхідністю протистояння ринковим ризикам з метою збереження стабільності держави, захисту соціально-вразливих прошарків населення, забезпечення ефективного розвитку» [19, с. 58].

Соціальні програми можуть спрямовуватися «... на:

1) соціальну підтримку уразливих груп населення або захисту від соціальних ризиків (програми соціального страхування, програми адресної допомоги, житлові субсидії, соціальної підтримки інвалідам);

2) підтримку зайнятості (створення робочих місць, працевлаштування, перенавчання тощо);

3) збереження здоров'я нації (просвітницькі програми щодо здорового способу життя; будівництво закладів охорони здоров'я);

4) розвиток (програми підтримки обдарованої молоді, підтримка наукових досліджень; культурні програми тощо)» [20, с. 21].

На переконання М. Мальованого, «... усі соціальні програми, які фінансуються за державні кошти, можна поділити на чотири основні категорії:

- 1) соціальні пільги;
- 2) допомога на оплату житлово-комунальних послуг (житлові субсидії);
- 3) допомога домогосподарствам;
- 4) підтримка малозабезпечених домогосподарств» [21, с. 130].

Фінансування проектної діяльності в основному здійснюється з бюджету, але в окремих випадках вони можуть отримувати кошти з інших джерел, тобто держава делегує частину своїх повноважень щодо реалізації конкретних соціальних проектів іншим учасникам зв'язків з громадськістю і лише бере на себе контрольні функції. .

Основними джерелами фінансування регіональних соціальних програм є кошти місцевого бюджету, національні та регіональні цільові фонди (наприклад, фонди комерційної підтримки), позики від банків та небанківських фінансових установ, кошти, отримані від приватизації, іноземні інвестиції, кошти регіональних громадських організацій, добровільні внески від фізичних та юридичних осіб та інші організації, зацікавлені в реалізації плану або його окремих заходів.

Фінансуванню державних соціальних програм передують розробка етапів їхньої реалізації. Так, спочатку відбувається ініціювання соціальної програми відповідними стейкхолдерами, надалі виокремлюється генеральна мета та цілі соціальної програми, а також визначення потенційного впливу її на реалізацію соціальної політики держави. Надалі відбувається узгодження й обґрунтування параметрів соціального проекту пріоритетам Міністерства соціальної політики України, яке погоджує або ж відхиляє його. За умови позитивного рішення відбувається формалізація критеріїв, визначення кількісних і якісних показників соціальної програми, аналітично оцінюються фінансові ресурси й джерела їхнього формування, прогнозуються ризики, відбувається узгодження партнерів й визначаються організаційні моменти щодо здійснення управління певним соціальним проектом.

На наступному етапі відбувається безпосередньо реалізація й виконання запланованої соціальної програми. Відбувається реалізація плану фінансових

заходів, здійснюється моніторинг і контроль за використанням коштів бюджетів різного рівня на фінансування програми, розраховується вплив фінансових ризиків та шляхи нейтралізації, контролюється дотримання термінів виконання й зобов'язань, відбувається формування показників проміжних звітів щодо реалізації державних соціальних програм та їхнього фінансування й здійснюється їхнє оприлюднення.

На завершальному етапі здійснюється підведення підсумків та аудит результатів реалізації державної соціальної програми, оцінюється зміст й якість реалізації незалежними аудиторами щодо отриманих результатів внаслідок втілення проекту, досягнення мети і домінантної цілі, заявлених на початку реалізації цієї програми, а також оцінюється ступінь задоволеності учасників проекту. Після чого формується підсумковий звіт, подається Міністерству соціальної політики України й відбувається його оприлюднення.

Ефективна імплементація державних соціальних програм передбачає:

- успішність реалізації програми, яка визначається такими критеріями

- адекватність/відповідність (з англ. *Relevance*) – соціальна програма є адекватною/відповідною, якщо цілі програми й система дій відповідають меті й стратегічним цілям, раніше визначеним у даному секторі

- результативність (з англ. *effectiveness*) – соціальна програма є результативною, коли визначені на етапі проектування цілі досягнуто. Для цього відбувається порівняння планових і фактичних показників.

- ефективність (з англ. *efficiency*) – соціальна програма є ефективною тоді, коли ресурси задіяні під час її виконання (матеріальні, нематеріальні, фінансові, часові, інтелектуальні, людські і т.д.) були раціонально (оптимально) використані для отримання реальних результатів проекту.

- впливовість (з англ. *impact*) – соціальна програма має вплив тоді, коли отримані результати від її реалізації в режимі реального часу вирішують проблеми, на які була націлена програма, сприяючи змінам в локальному, регіональному та національному масштабах.

• життєздатність (з англ. sustainability) – соціальна програма є життєздатною за умови, що результати її реалізації локалізують певну проблему на тривалий період або ж вирішать її взагалі.

Державні соціальні програми ґрунтуються на певному організаційно-фінансовому забезпеченні (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Організаційно-фінансове забезпечення реалізації державних соціальних програм*

* - складено автором

Реалізація державних соціальних програм за умови їх фінансування передбачає проходження наступних стадій (рис. 1.3).

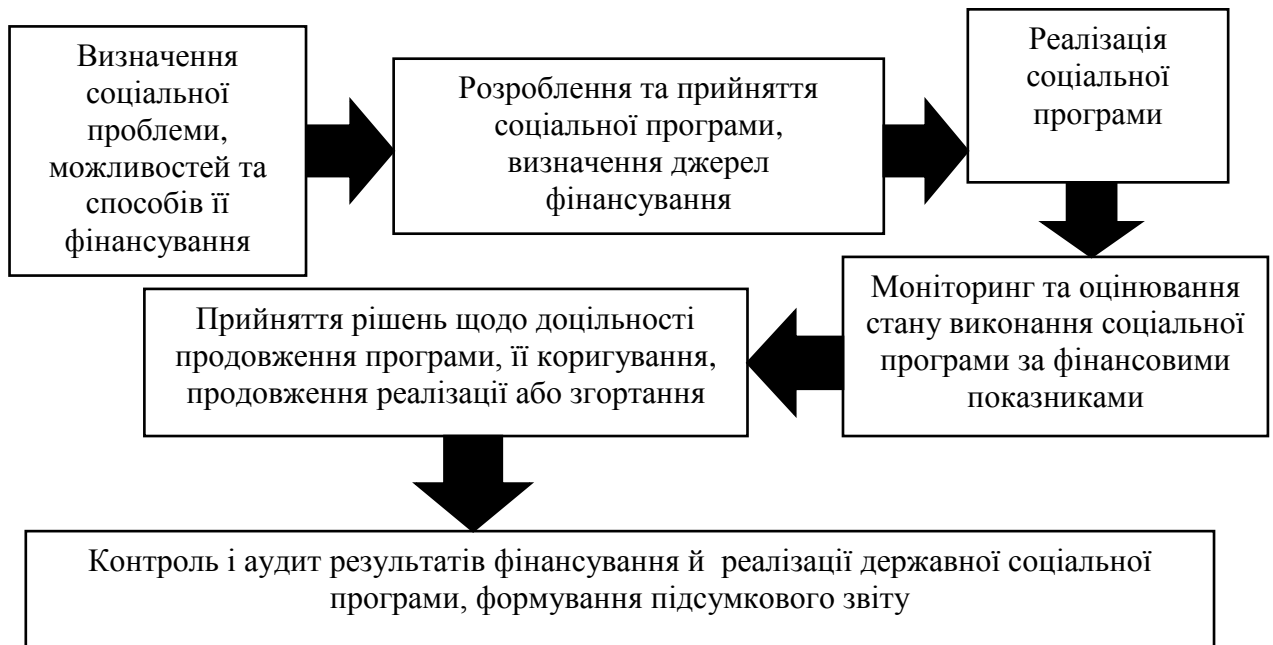

Рис. 1.3. Теоретична модель реалізації державних соціальних програм в контексті їх фінансового забезпечення*

* - складено автором

Здійснення державних соціальних програм та їхнє фінансування покликане знизити соціальні ризики в країні. Соціальні ризики, які повинні бути локалізовані за рахунок відповідних державних соціальних програм наступні:

- інвалідність, сирітство, старість, втрата годувальника;
- хвороба або пологи;
- нещасний випадок на виробництві, професійні захворювання;
- безробіття;
- зубожіння та бідність;
- нужденність сімей з дітьми;
- втрати внаслідок стихійних лих і катастроф.

Локалізація перелічених ризиків відбувається переважно у грошовій формі, а соціальні результати державних програм переважно бувають одноразовими (наприклад, компенсація за втрачене майно), або ж постійними (безоплатне лікування, пільги на проїзд у транспорті).

Оцінювання ефективності реалізації державних соціальних програм відбувається на основі аналізу результуючих показників цих програм та спрямоване на визначення:

- актуальності програми, оцінці ступеню задоволення державних і місцевих соціальних потреб;
- рівня досягнення мети, цілей й виконання усіх поставлених завдань за використання бюджетних коштів;
- соціально-економічних наслідків від імплементації соціальної програми;
- довготривалості соціально-економічних наслідків від впровадження програми;
- ідентифікація чинників, які вплинули на недовиконання показників, закладених у соціальній програмі.

Саме за таким алгоритмом, на нашу думку, слід здійснювати оцінку ефективності реалізації державних соціальних програм в контексті раціонального використання бюджетних коштів.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено в контексті виокремлення дискусій вітчизняних науковців, що під соціальною програмою слід розуміти визначену сукупність проектів, в яких перелічено засоби, методи, джерела й обсяг фінансування, що дасть можливість досягнути в контексті реалізації проміжні цілі й стратегічну мету, а також сприятиме розв'язання соціально значущих суспільних проблем.

2. Встановлено, що виконання державних соціальних програм, їхнє повномасштабне фінансування дозволить реалізувати суспільно необхідні соціальні ініціативи, які дозволяють соціально незахищеним верствам населення отримати соціальний захист, та створить прозоре поле для суспільного нагляду й контролю щодо ефективності реалізації державних соціальних програм.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка фінансового забезпечення державних соціальних програм

В Україні здійснення фінансування державних соціальних програм відбувається за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів, а державних цільових програм в рамках соціального забезпечення і соціального захисту – за кошти державних соціальних фондів.

Рис. 2.1. Система соціального захисту населення в Україні*

* - складено автором

Оскільки об'єктом нашого дослідження є фінансування державних соціальних програм, то ми акцентуємо увагу на коштах державного й місцевих бюджетів, за рахунок яких здійснюється соціальне забезпечення населення.

В Україні загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, що забезпечують соціальний захист, у тому числі громадян, які хворіють, повністю, частково або тимчасово втратили працездатність, втратили годувальника, стали безробітними за неможливості врахування чинників зовнішнього середовища. Наприклад, у випадку старості та за інших обставин, передбачених законодавством, кошти, сформовані від сплати страхових внесків повертаються через певний період часу до того ж самого платника тільки у вигляді або пенсії, або коштів на соціальне страхування. За страховим випадком існують такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування на випадок тимчасової втрати працездатності;
- страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- медичне страхування.

Соціальне забезпечення/соціальна допомога на відміну від соціального страхування здійснюється за рахунок коштів бюджету – державного або місцевих. Допомога надається у вигляді грошових (дотації, пільги, компенсації, субсидії) та натуральних виплат, соціальних послуг або соціального обслуговування (соціальний супровід, денний догляд, консультування, надання притулку тощо). В Україні особливими ознаками соціальних програм, в основі яких принцип допомоги, є необхідність перевірки умов проживання й фінансового стану реципієнта з метою підтвердження або спростування його права на отримання допомоги. Перевірка дає можливість визначити характер проблеми і необхідний обсяг допомоги, дозволяє локалізувати зловживання

благами в контексті реалізації різного роду соціальних програм, проте водночас потребує додаткових ресурсів для її проведення і не може гарантувати безсторонності і неупередженості тих, хто здійснює перевірку і ухвалює рішення про надання допомоги.

Варто наголосити в контексті дослідження, що у «... 2019–2020 роках на соціальний захист населення та реалізацію соціальних гарантій і стандартів у зведеному бюджеті України передбачено понад 600 млрд гривень» [60]. «Бюджети страхових фондів ПФУ, Фонду страхування і Фонду безробіття за цей період становили 1022,2 млрд грн, з яких ПФУ передбачено понад 90 % (11 % ВВП)» [60]. Враховуючи перманентний дефіцит фінансових ресурсів, «... ПФУ залучено на виплату пенсій 297,8 млрд грн позик з єдиного казначейського рахунка, з яких погашено поточних позик на суму 283,7 млрд гривень» [60].

«У 2019 і 2020 роках частка видатків зведеного бюджету на соціальний захист і забезпечення у ВВП в Україні становила 8,1 і 8,3 %, що є доволі високим показником, який відповідає рівню таких високорозвинених країн, як Фінляндія, Ірландія, Ісландія (середній показник в ЄС – 6 %)» [60].

Таблиця 2.1

Динаміка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення
Зведеного бюджету України у 2018-2020 рр. (млрд грн)*

Основні показники	Роки				
	2018	2019	(+,-)	2020	(+,-)
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	309,4	321,8	+ 12,4	346,7	+ 24,9
у тому числі: соціальний захист пенсіонерів	157,9	191,2	+ 33,3	202,3	+ 11,1
Усього видатків	1 250,2	1 370,1	+119,9	1 595,4	+225,3

* - розраховано автором на основі [60]

Водночас, як свідчать аналітичні дані, спостерігається тенденція до зменшення цього показника у 0,84 раза (з 9,6 % у 2018 році до 8,1 % у 2020 році), тобто відбувається скорочення частки видатків на соціальний захист і забезпечення у Зведеному бюджеті України.

Так, «... з місцевих бюджетів на соціальний захист і забезпечення у 2019 році виділялося до 18,2 % усіх видатків місцевих бюджетів, а у 2020 році цей показник зменшився до 5 %: за 2019 рік виділено 103,2 млрд грн, у 2020 році видатки скоротилися до 24 млрд грн (на %)» [60].

Таблиця 2.1 наочно ілюструє динаміку видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення Зведеного бюджету України у 2018-2020 роках.

Як бачимо із даних таблиці, впродовж 2018-2020 роках спостерігається нарощування обсягів фінансування соціального захисту і соціального забезпечення в Україні в 1,1 раза у 2020 році порівняно із 2018 роком, що демонструє реалізацію ефективної соціальної політики та повномасштабне фінансове забезпечення державних соціальних програм за кошти державного й місцевих бюджетів.

Таблиця 2.2 засвідчує зростання обсягу видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення із місцевих бюджетів України у 2018-2020 роках.

Таблиця 2.2

Динаміка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення місцевих бюджетів України у 2018-2020 рр. (млрд грн)*

Основні показники	Роки				
	2018	2019	(+,-)	2020	(+,-)
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	145,5	103,2	-42,3	123,9	+20,7
Усього видатків місцевих бюджетів	563,3	557,5	-5,8	467,5	-90,0

* - розраховано автором на основі [60]

В той же час як свідчать дані таблиці 2.2, впродовж 2018-2020 роках, спостерігається різке падіння обсягів фінансування соціального захисту і

соціального забезпечення в Україні з місцевих бюджетів на 42,3 млрд грн у 2019 році порівняно із 2018 роком, що зумовлено недоотриманням доходів місцевих бюджетів через пандемію внаслідок цієї пандемії кризою. Проте у 2020 році спостерігається зростання обсягів фінансування соціального захисту і соціального забезпечення – на 20,7 млрд грн. у 2020 році порівняно із 2019 роком, що демонструє відновлення фінансування державних соціальних програм за кошти місцевих бюджетів.

У 2018–2020 роках з державного і місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення спрямовано 977,87 млрд грн, зокрема у 2020 році – 346,7 млрд грн, що на 12,1 відс. більше за обсяг таких видатків у 2018 році і становить 21,7 % видатків зведеного бюджету та 8,3 відс. ВВП.

Частка видатків зведеного бюджету на соціальний захист у ВВП в Україні є доволі високою порівняно з країнами Європи. Так, у 2019 році середній рівень по 28 країнах Європи становив 6 %, що на 2,1 п. п. менше за цей показник по Україні у тому ж році – 8,1 відсотка. Такий рівень мали Ірландія, Ісландія та Фінляндія.

В Україні у 2017 році майже третина коштів зведеного бюджету (27,0 %) спрямовувалась на соціальний захист та соціальне забезпечення, проте у подальшому цей показник зменшувався: у 2020 році на цей напрям спрямовано 21,7 % коштів зведеного бюджету. При цьому при зростанні в абсолютному виразі обсягів таких видатків, у відносному виразі вони зменшилися (частка у ВВП за 2017–2019 роки знизилася з 9,6 до 8,1 %, у 2020 році становила 8,3 %) У 2017–2020 роках частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення у державному бюджеті коливалася у межах 16,6–25,1 відсотка.

З місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2017 році виділялося 28,5 % усіх видатків місцевих бюджетів, у подальшому цей показник зменшувався. Так, «... з місцевих бюджетів на соціальний захист та забезпечення населення у 2019 році виділялося до 18,2 % усіх видатків

місцевих бюджетів, а у 2020 році лише 5 відс.: 2019 рік – 103,2 млрд грн, у 2020 році видатки скоротилися до 24 млрд грн (на 77 %)» [60].

Зазначимо, що пандемія внесла свої корективи у процес фінансування державних соціальних програм. Так, на фоні негетавних тенденцій в контексті впливу економічно-фінансових, соціально-демографічних і безпекових факторів збільшується число вразливих верств населення в Україні, з'явилися нові пільгові категорії людей, що вимагає на макрорівні вжиття адекватних заходів серед яких соціальний захист і соціальне забезпечення є апіорними.

В контексті дослідження зазначимо, що на стан фінансування державних соціальних програм впливають низка чинників, на яких зупинемося детальніше. Так, основним соціальним стандартом реалізації національної конституції для забезпечення належного рівня життя громадян є законодавчий мінімальний рівень життя. Незважаючи на те, що фахівцями Міністерства соціальної політики України було здійснено розрахунок відповідно розміру прожиткового мінімуму, який ґрунтується на реальних цінах та потребах громадян, його забезпечено так і не було через економічну і фінансову неспроможність України. Ми вважаємо, що алгоритм розрахунку прожиткового мінімуму потребує оновлення, зокрема, набір, необхідних для ефективної життєдіяльності людини продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, які не переглядаються всупереч законодавству, не забезпечують врахування навіть мінімально необхідних потреб. Така ситуація призвела до того в Україні, що законодавчо встановлений прожитковий мінімум у 2017–2020 роках у два рази був меншим, ніж фактичний прожитковий мінімум, що є нонсенсом і немає ніякого наукового обґрунтування такий колапс. Відтак, «... мінімальна заробітна плата із січня 2017 року значно зросла (з 3200 до 6000 грн у січні 2021 року) і з січня 2021 року вже щомісяця перевищувала фактичний прожитковий мінімум (у січні 2021 року – на 699 грн, лютому 2021 року – на 732 грн, березні 2021 року – на 556 грн, квітні 2021 року – на 508 гривень)» [60].

За умов пандемії, перманентних кризових явищ в економіці України й інфляційних процесів поступово знижуються темпи нарощування мінімальної заробітної плати. «Мінімальна пенсія, що відповідає законодавчо встановленому прожитковому мінімуму, зростає повільно і не досягає фактичного прожиткового мінімуму, розрив між її розміром і мінімальною заробітною платою з 2017 року збільшився з 2,6 до 3,4 раза внаслідок стрімкого підвищення мінімальної заробітної плати» [60]. «При цьому на початок 2021 року лише 1,2 із 11,1 млн осіб отримували пенсійні виплати, що були нижчими або відповідали прожитковому мінімуму для цієї категорії осіб» [60]. «За рахунок доплати за кошти державного бюджету у 2019, 2020 роках для майже 2,2 млн осіб, які мали необхідний страховий стаж (30 / 35 років), але низький зарібок, мінімальну пенсійну виплату наближено до 2000 і 2100 грн відповідно, що в 1,6 і 1,5 раза менше середнього фактичного прожиткового мінімуму на ці роки (3103,1 і 3253,1 грн)» [60].

«На початок 2021 року більшість пенсіонерів (75 відс.) отримували пенсію за віком у середньому в розмірі 3539 грн, що дещо перевищувало середній фактичний прожитковий мінімум для цієї категорії осіб за 2020 рік» [60]. Відтак можемо спостерігати, політика українського уряду, направлена на зниження нерівності у доходах пенсіонерів, неспроможна звела нанівець страховий стаж і відповідно виплати за старховим стажем, що є неприпустимо і засвідчує неефективність соціальної політики держави. Ця проблема є надто актуальною, оскільки проводиться агітація щодо запровадження накопичувальної пенсійної системи, підвищення пенсійного віку і зміни у розмірах страхового стажу.

Щодо фінансування державних соціальних програм в частині соціального захисту осіб з інвалідністю, то наголосимо, що необхідний обсяг коштів на соціальний захист осіб з інвалідністю сформовано лише на 12 відсотків. Так, «... у 2018–2020 роках держава не виділяла коштів на придбання автомобілів для осіб з інвалідністю, які обліковуються в органах соцзахисту» [60], що призводить щорічно до неотримання транспортного засобу приблизно 60000

людей, які їх би у відповідності до законодавства мали отримати. «Потребу на це в обсязі більш як 40 464 098,1 тис. грн (понад 80 відс. загальної потреби) не враховано взагалі» [60].

«Водночас у 2018–2019 році ФСЗІ спрямовано з державного бюджету 81,7 млн грн (1,4 відс. видатків на соціальний захист осіб з інвалідністю) на придбання 73 автомобілів для забезпечення перевезення осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають порушення опорнорухового апарату, виконавчими органами міських рад (міст з чисельністю населення до 50 тис. осіб), сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад, державними центрами комплексної реабілітації для осіб (дітей) з інвалідністю, що належать до сфери управління Мінсоцполітики» [60]. Як бачимо із наведених даних, проблема забезпечення транспортними засобами інвалідів вимагає законодавчого перегляду.

«Потребу в коштах на санаторно-курортне лікування осіб з інвалідністю у 2018, 2019 і 2020 роках враховано лише на 12,4 відс., 11,1 відс. і 8,5 відс. відповідно» [60]. «За відсутності достатніх фінансових ресурсів у цьому періоді тільки 7,5 відс. осіб з інвалідністю (30,9 тис. осіб) отримали санаторно-курортні путівки, понад 364 тис. осіб не забезпечено санаторнокурортним лікуванням взагалі, при цьому у 2018–2019 роках 7468,7 тис. грн виділених асигнувань не використано» [60].

«Понад 52,8 тис. осіб з інвалідністю отримали компенсацію замість санаторно-курортного лікування та за самостійне санаторно-курортне лікування у розмірі від 241 до 619 грн, яка надається один раз на 2–3 роки, із них 75 відс. – це особи з інвалідністю внаслідок війни» [60]. Як ілюструють наведені дані, величина компенсаційних виплат теж не витримує критики й потребує перегляду на найвищому рівні з метою надання адекватних розмірів компенсацій замість санаторно-курортної путівки.

«Система державної фінансової підтримки підприємств і організацій невиробничої сфери, соціально-культурних підрозділів громадської організації Всеукраїнська організація інвалідів «Українське товариство сліпих»,

Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Українське товариство глухих» потребує удосконалення в частині визначення підходів до формування об'єктивного бюджетного запиту» [58].

Зокрема, «... потребу у фінансовій підтримці громадських об'єднань осіб з інвалідністю у 2019 році враховано на 24,2 відс., у 2020 році – на 17,1 відсотка, в той же час загалом не використано 8 037,5 тис. грн виділених асигнувань, із них у 2020 році – 7 434,1 тис. грн через зміни в законодавстві та несвоєчасність проведення конкурсного відбору» [60].

«У 2018–2020 роках видатки на вказану мету становили 229 456,4 тис. грн, із них: на фінансову підтримку підприємств і організацій невиробничої сфери, соціальнокультурних підрозділів громадської організації Всеукраїнська організація інвалідів «Українське товариство сліпих» – 111 028,2 тис. грн (48,4 відс.), Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Українське товариство глухих» – 61 228,0 тис. грн (26,7 відсотка)» [60]. Внаслідок низького рівня фінансування спостерігалось недофінансування перелічених державних установ, і, відповідно, послуги особам з інвалідністю або не надавалися, або були обмеженими, що є вкрай негативною тенденцією на тлі декларування лозунгів щодо України як соціальної спрямованої держави.

Як свідчать статистичні дані, «... на початок 2021 року 4,2 відс. населення України (1,76 млн осіб) мали статус осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, проте щороку кількість таких осіб зменшується, зокрема, за рахунок зменшення кількості дітей з їх числа та учасників ліквідації наслідків аварії, при цьому збільшується кількість осіб, які мають право на пільги (дружина/чоловік, опікун дитини померлого внаслідок Чорнобильської катастрофи)» [60]. «За 2018–2020 роки загалом виділено більш як 6,6 млрд грн на соціальний захист постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, при чому система виплати компенсацій та допомог громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є неефективною, оскільки ґрунтується на нормативно-правових актах, за якими розміри виплат тривалий час не переглядалися і на сьогодні не відповідають вимогам Закону № 796» [60].

Отже, «... у 2018, 2019 і 2020 роках фінансування заходів у сфері соціального захисту громадян, які мають статус постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, було недостатнім, при цьому потребу в коштах станом на кінець відповідного року враховано лише на 52, 48 і 40 відсотків» [60]. Оскільки здійснення «... виплат, компенсацій, допомог постраждалим особам у 2018–2020 роках встановлювався Кабінетом Міністрів України на підставі наявних фінансових ресурсів, то у ці роки Мінсоцполітики використано 3 064 948,8 тис. грн на заходи, які не забезпечували повного відшкодування завданої майну та здоров'ю постраждалих осіб шкоди і, відповідно, ефективної державної підтримки» [60], що є вкрай негативним явищем, яке неефективно характеризує соціальну політику держави в цій царині.

В свою чергу, «... у 2018–2020 роках щорічну допомогу на оздоровлення у розмірі 75–120 грн отримали 767 тис. осіб; грошову компенсацію замість санаторнокурортної путівки у розмірі 481–573 грн – 29 тис. осіб; грошову компенсацію за пільгове забезпечення продуктами харчування у розмірі 195,9–456,0 грн (щомісяця) – 775 тис. осіб; грошову компенсацію потерпілим дітям, які не харчувалися в закладах освіти, у розмірі 360–380 грн (щомісяця) – 249 тис. осіб» [60].

«На соціальний захист ветеранів війни та осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, в межах виділених асигнувань (загалом 2731,7 млн грн, з них у 2019 році – 1329,0 млн грн, у 2020 році – 1402,7 млн грн) забезпечено виплату, зокрема, щорічної разової грошової допомоги 1073302 і 1003392 ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань – 1 319 005,4 і 1 374 945,1 тис. грн відповідно; соціальної допомоги 22 і 14 особам, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, – 186,8 і 220,8 тис. грн відповідно; довічних державних стипендій 254 і 237 особам – 4 185,3 і 4 008,5 тис. грн відповідно, одноразової грошової винагороди 184 особам, яким присвоєно звання Герой України за здійснення визначного героїського вчинку, – 19 303,4 тис. грн (у 2020 році), що в цілому у 2019–2020

роках становило 2 726,7 млн. гривень» [60]. «Протягом 2019–2020 років виплати зазначеної разової грошової допомоги здійснювалися за зверненням громадян і забезпечені в межах виділених асигнувань на рівні 100 відсотків, хоча законодавчо встановлені права осіб, які мають право на отримання разової грошової допомоги до 5 травня, протягом 2019 і 2020 років обмежувалися нормативно-правовими актами в частині розмірів виплат, що призвело до фактичного зниження розміру виплат майже у 5 разів» [60].

Вищенаведений аналіз статистичної інформації дозволяє констатувати про неефективність політики фінансування державних соціальних програм та засвідчує вузькі місця урядової політики., й вимагає на перспективу запровадження низки заходів щодо ліквідування таких негативних проявів, які без перебільшення відображаються на життєвому рівні громадян держави, а особливо людей, які потребують допомоги й розраховують на неї як єдине джерело фінансування власних життєво необхідних потреб.

2.2. Практика фінансування державних соціальних програм на регіональному рівні

Управління соціальної політики Тернопільської міської ради (надалі - управління) є виконавчим органом Тернопільської міської ради. Управління соціальної політики Тернопільської міської ради здійснює роботу з надання мешканцям міста встановлених законодавством, а також міською радою допомог, житлових субсидій, пільг та компенсацій.

Вжиті належні заходи щодо соціального захисту малозабезпечених громадян, осіб похилого віку, одиноких, інвалідів, багатодітних сімей та інших соціально незахищених мешканців міста.

Також у межах своєї компетенції управління соціальної політики здійснює низку завдань, які покликані вирішити проблеми соціального

характеру тернополян та мешканців громади. В таблиці 2.3 відображено перелік повноважень, якими наділено Управління соціальної політики Тернопільської міської ради щодо виплати і призначення допомог.

Рис. 2.2. Перелік завдань Управління соціальної політики Тернопільської міської ради*

* - складено автором

На обліку в управлінні станом на 01. 01. 2019 р. перебуває «... інвалідів війни – 573, учасників бойових дій – 1104, учасників війни – 3890, членів сімей загиблих – 781, дітей війни – 14174, жертв нацистських переслідувань – 13, реабілітованих осіб – 74, ветеранів праці – 13793, інвалідів загального захворювання та в наслідок трудового каліцтва – 8696, інвалідів внаслідок аварії на ЧАЕС – 274, інвалідів з дитинства – 1331, інвалідів, які одержують

соціальні пенсії – 273, дітей-інвалідів – 811 та пенсіонерів за віком – 42286» [25].

Таблиця 2.3

Перелік призначень і виплат, які здійснює Управління соціальної політики
Тернопільської міської ради*

<p>Види призначень і виплат управління соціальної політики Тернопільської міської ради</p>	<p>забезпечення функціонування комісії з розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни та розгляду конфліктних ситуацій з питань надання соціальних допомог. Надання статусу інвалідам війни, учасникам війни, дітям війни, особам, на яких поширюється чинність Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань». Видача посвідчень та дублікатів посвідчень: «Учасник війни», «Інвалід війни», «Член сім'ї загиблого», «Жертви нацистських переслідувань», «Реабілітованого», «Ветеран праці», «Особа, яка одержує державну соціальну допомогу, відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», видача пільгових талонів на проїзд інвалідам війни, учасникам війни особам, на яких поширюється чинність Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань»</p>	<p>забезпечення путівками на санаторно-курортне лікування ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань» та інвалідів. Виплату грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян та інвалідів, видача направлень на ЛКК для обстеження стану здоров'я інвалідів з метою визначення медичних показань для забезпечення пільговим автомобілем</p>
	<p>Виплатити компенсацію за бензин, ремонт і технічне обслуговування пільгових автомобілів, транспортні послуги для інвалідів. Підготувати заяву про передачу управління пільговими автомобілями членам сімей інвалідів. Здійснення направлення одиноких пенсіонерів (інвалідів) до будинки престарілих. Направлення документів, обліково-видавничі методики та інші методи реабілітації</p>	
	<p>Вести центральну базу даних про інвалідність у межах своєї компетенції</p>	
	<p>Виявлення одиноких громадян з інвалідністю, які потребують соціальних, медичних та соціальних послуг, надання їм різних видів послуг, контроль за розподілом соціальної допомоги серед населення</p>	
	<p>Підготуватися до припинення надання матеріалів соціальної допомоги, позбавлення права на продовження строку та зменшення розміру допомоги за обставин, передбачених законом. Перевірити достовірність та повноту інформації при розповсюдженні соц. допомога, розробка проектів спеціальних положень України про видачу пенсійних документів, надання громадянам юридичних консультацій з питань пенсійного забезпечення, а також організаційно-методичної допомоги</p>	
	<p>Організувати безкоштовне харчування малозабезпечених людей похилого віку</p>	
	<p>Забезпечити облік доходів та витраток місцевих бюджетів та дотацій з обласного та загальнодержавного бюджетів, організувати фінансову підтримку від дочірніх установ, скласти фінансову звітність про використання місцевих та національних бюджетів та подати її до відповідних органів</p>	
	<p>Співпрацювати з підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності в частині надання соціальних послуг та допомоги непрацездатним громадянам</p>	
	<p>Організувати благодійні акції та надавати благодійну допомогу малозабезпеченим громадянам у суспільстві. Сприяти інтеграції в суспільство безпритульних громадян та звільнених з місць позбавлення волі. Допомогати волонтерським організаціям та окремим волонтерам у наданні допомоги малозабезпеченим громадянам у суспільстві та уточнювати положення та рішення місцевого самоврядування щодо соціального захисту населення</p>	
	<p>Забезпечити своєчасний розгляд звернень фізичних та юридичних осіб та вжиття заходів щодо усунення причини звернення. За зверненням здорової особи первинний розгляд та найменування помічник реєстрації не може самостійно здійснювати свої права та обов'язки. Погодження зняття з реєстрації місця проживання повнолітніх осіб, стосовно яких встановлено опіку чи піклування</p>	
<p>Вирішено питання щодо проекту рішення виконавчого комітету про надання письмової згоди чи заперечення правочинів з майном, що перебуває у власності чи користуванні повнолітніх недієздатних/недієздатних осіб. Визначення за погодженням опікунської ради кандидатури опікуна/піклувальника над особою, у разі визнання її недієздатною/обмежено дієздатною, веде облік опікунів і піклувальників над недієздатними/обмежено дієздатними особами. Вирішувати питання соціального захисту, опіки та піклування недієздатних осіб у цьому Положенні та чинному законодавстві. Контроль за дотриманням майнових та житлових прав осіб. Опікунська комісія заслуховує звіти опікунів/піклувальників по недієздатним особам про цільове використання коштів для осіб з інвалідністю</p>		

Продовження табл. 2.3

Види призначень і виплат управління соціальної політики Тернопільської міської ради	призначення і виплату державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, а також призначення і виплату державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям інвалідам
	призначення і виплату державних допомог, а саме: у зв'язку з вагітністю та пологами, при народженні дитини, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, самотніми матерями, при усиновленні дитини, на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, призначення і виплату щомісячної грошової допомоги малозабезпеченій особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновками лікарської комісії медичного закладу потребує стороннього догляду, на догляд за ним; призначення і виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам для надання послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомним сім'ям за принципом «гроші ходять за дитиною»
	призначення і виплату щомісячної компенсації непрацюючим працездатним громадянам, які здійснюють догляд за інвалідом I групи, а також за престарілим, який досяг 80-річного віку, виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»
	призначення і виплату разової грошової допомоги ветеранам війни та особам, на яких поширюється дія Законів України «Про статус ветеранів війни гарантії їх соціального захисту» та «Про жертви нацистських переслідувань»
	надання путівок на оздоровлення громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, відшкодування вартості проїзду міжміським транспортом (в межах України) особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, призначення і виплату компенсації за продукти харчування, щорічної допомоги на оздоровлення та за шкоду заподіяну здоров'ю громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, призначення і виплату державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та інвалідам, призначення і виплату тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину, або місце проживання їх невідоме
	призначення та надання субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг. Один раз на рік проведення інвентаризації справ і особових рахунків одержувачів допомог і субсидій, проведення обстеження матеріально-побутових умов життя одержувачів соціальних допомог з метою визначення їх нужденності та можливостей знаходження додаткових джерел для існування, встановлення факту догляду та факту проживання, проведення обстеження окремих сімей з метою перевірки цільового використання державної допомоги при народженні дитини
	забезпечення функціонування Єдиного державного автоматизованого Реєстру осіб, що мають право на пільги. Проведення автоматизованого звірення інформації, яка міститься в Реєстрі, з інформацією, яка надається підприємствами, щодо права на пільги, загальної кількості пільговиків, розміру пільг та опрацювання протоколів розбіжностей автоматизованої звірки
	призначення і виплату компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги
	призначення і виплата компенсацій на тверде паливо і скраплений газ пільговим категоріям населення. Призначення та виплата компенсації особам, які мають право на безоплатне отримання вугілля на побутові потреби, але проживають у будинках, що мають центральне опалення
	формування бази даних громадян, які потребують соціальної допомоги, внесення пропозицій до програми соціально-економічного розвитку міста, організація розробки та подання на розгляд міської ради цільових (комплексних) перспективних і поточних програм з питань, що належать до компетенції управління, вивчення стану матеріально-побутових умов громадян, які потребують соціального захисту і підготовка відповідних пропозицій, надання додаткових до встановлених законодавством соціальних допомог і пільг громадянам за рахунок коштів міського бюджету, благодійних та спонсорських надходжень

* - складено автором на основі [25]

Управління виконує функції розпорядника коштів міського бюджету по делегованих повноваженнях та виконання державних програм соціального захисту за рахунок субвенцій з державного бюджету на загальну суму 230,5 млн. грн.

Також управлінням забезпечено «... прийом документів та своєчасне призначення і виплату різних видів державних соціальних допомог і компенсацій 17875 заявникам (в 2018 р. – 15335 заявникам, в 2019 р. – 15786 заявникам). Всього отримувачів соціальних допомог і компенсацій в управлінні на сьогоднішній день 21690 осіб (в 2018 р. – 20410 осіб, в 2019 р. – 21419 осіб)» [25].

Відповідно до «... Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» проведено 15 засідань комісії з вирішення спірних питань призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, на яких розглянуто звернення та прийнято рішення щодо призначення допомоги 224 сім'ям (в 2018 р. проведено 10 засідань, де розглянуто 108 справ, в 2019 р. – проведено 9 засідань, розглянуто 108 справ, в 2020 р. – проведено 12 засідань, розглянуто 54 справи)» [25].

В управлінні перебувають на обліку і отримують соціальні виплати 1162 громадян (в 2018 р. – 1182 чол., в 2019 р. – 1167 чол., в 2020 р. 1134 чол.), які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме: I категорії – 277, II категорії – 607, дітей – 278. «Даній категорії осіб проведено призначення та виплату допомог та компенсацій: доплати за роботу на радіоактивно забруднених територіях, виплати підвищених стипендій та надання додаткової відпустки, компенсації сім'ям з дітьми та видатків на безплатне харчування та утримання дітей в дитячих установах міста, пільг на медичне обслуговування, щорічної допомоги на оздоровлення та за шкоду заподіяну здоров'ю, щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва, компенсації вартості проїзду міжміським транспортом (в межах України)» [24].

Також в контексті повноважень управління організована робота щодо прийому громадян, які зверталися за призначенням субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг в неопалювальний і опалювальний періоди. Розроблені графіки прийому громадян, який проводився в єдиній приймальні управління та в пунктах прийому, розташовані в приміщеннях житлово-комунальних установ. Неодноразово подавалась інформація на веб - сайт міської ради щодо порядку призначення субсидій.

Протягом 2020 року прийнято 8045 заяв від громадян міста Тернополя, згідно яких призначено житлових субсидій 6865 сім'ям [25].

Відшкодовано коштів організаціям - надавачам послуг на суму 6,5млн. грн. Проведено 6 засідань комісії з розгляду конфліктних ситуацій з питань надання субсидій, де розглянуто 228 справ (в 2018 р. – проведено 13 засідань, де розглянуто 613 справ, в 2019 р. – 7 засідань, розглянуто 326 справ) [25]. Для покращення якості надання соціальних послуг в управлінні функціонує телефон гарячої лінії, куди кожен мешканець може звернутися із певним обсягом питань, на які завжди фахівці стараються знайти відповідь.

Також впродовж 2020 року в управлінні розглянуто документи і встановлено статус інваліда війни 36 особам, учасника війни - 2, члена сім'ї загиблого - 26, дитини війни - 34, жертвам нацистських переслідувань – 2, ветерана праці – 623 (за 2018 р. статус інваліда війни надано 19 особам (в 2019 р. – 23 особам); учасника війни – 12 особам (в 2019 р. – 2 особам); члена сім'ї загиблого 35 особам (в 2019 р. – 39 особам); дитини-війни – 225 особам (в 2019 р. – 14 особам); ветерана праці – 1077 особам (в 2019 р. – 498 особам); реабілітованого – 2 особам; жертви нацистських переслідувань – 2 особам) [25].

У 2020 р. видано «... 875 пільгових посвідчень (протягом 2018 р. – 1912 пільгових посвідчень, протягом 2019 р. – 1054 пільгових посвідчень) і 1025 талонів на проїзд (за 2018 р. видано талони на проїзд 103 особам – з 50-ти відсотковою знижкою, 33 особам – зі 100 відсотковою знижкою; за 2019 р.

видано талони на проїзд 68 особам – з 50-ти відсотковою знижкою, 20 особам – зі 100 відсотковою знижкою)» [25].

Щодо забезпечення протезно-ортопедичними виробами й іншими засобами реабілітації прийнято «... у 2020 р. 1954 осіб, яким видані відповідні направлення (за 2018 р. – прийнято 1568 осіб, за 2019 р. – 1821 особа)» [25].

Впродовж 2020 р. путівки на санаторно-курортне лікування видано 206 інвалідам, ветеранам війни, а також 66 постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС. (за 2018 р. видано путівки 163 інвалідам, ветеранам війни та супроводжуваним особам, за 2019 р. – 177 інвалідам, ветеранам війни та супроводжуваним особам) [25].

Також у цьому ж році виплачено компенсацію за невикористане санаторно-курортне лікування – 33 інвалідам війни на суму 11,7 тис. грн, 35 інвалідам загального захворювання і з дитинства на суму 8,2 тис. грн. (за 2018 р. виплачено компенсацію 51 інваліду війни на суму 14,9 тис.грн. та 25 інвалідам загального захворювання та з дитинства на суму 5,3 тис.грн.; за 2019 р. – виплачена компенсація 35 інвалідам війни на суму 10,6 тис.грн., 13 інвалідам загального захворювання та з дитинства на суму 2,9 тис.грн.) [25].

У 2020 р. підготовлені документи на виплату компенсації на бензин, ремонт, технічне обслуговування та транспортне обслуговування 288 інвалідам на суму 49,7 тис. грн. (протягом 2018 р. підготовлені списки на виплату компенсації 267 інвалідам на суму 44,9 тис.грн.; протягом 2019 р. – 277 інвалідам на суму 46,7 тис.грн.) [25].

Видано у 2020 р. направлення на проходження комісії для визначення права на придбання пільгового автомобіля 55 інвалідам (протягом 2018 р. видано направлення 71 інваліду, протягом 2019 р. – 55 інвалідам).

У взаємодії із Тернопільським міськрайонним центром зайнятості працевлаштовано у 2020 р. 84 інваліди (в 2018 р. працевлаштовано 67 інвалідів, в 2019 р.– 64 інваліди).

Варто наголосити, що в управлінні ведеться Єдиний Державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги (ЄДАРП), в якому

станом на 01.01.2015 р. перебуває на обліку 27502 пільговики (в 2018 р. – 28473 особи, в 2019 р. – 28152 особи). «Даний реєстр постійно підтримується в актуальному стані. З метою здійснення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів інформація, яка міститься в ЄДАРП, своєчасно звіряється з інформацією, яка надходить від підприємств та організацій, що надають послуги» [24]. Кожного місяця здійснюється звірка інформації з 119 житлово-комунальними підприємствами міста. Протягом 2020 року складено 1150 протоколів розбіжностей, надано понад 230 роз'яснень бухгалтерам підприємств з питань надання пільг, формування звітних документів.

Таблиця 2.4

Нарахування та відшкодування пільг Управління соціальної політики
Тернопільської міської ради у 2018-2020 рр.*

Назва пільги	Нараховано пільг			Відшкодовано пільг		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Пільги на житлово-комунальні послуги	17323,4	19858,5	19837,7	14724	15774,8	18057,3
Пільги за надані послуги зв'язку	1070,7	1301,6	1445,8	972,2	1280,9	1247,9
Пільги за проїзд громадянам постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС	46,7	60,1	31,6	46,7	60,1	31,6
Пільги за санаторно-курортне лікування	296,1	372,7	646,4	296,1	372,7	646,4
Всього:	18736,9	21592,9	21961,5	16039,0	20149,6	19983,2

* - складено автором на основі [25]

Відповідно до ст. 103 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», наказу від 10.01.2011р. №4 «Про затвердження Порядку здійснення нагляду за додержанням вимог законодавства під час призначення

(перерахунку) та вимог пенсій органами Пенсійного фонду України», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 24 січня 2011 р. №57/13324, «... працівники управління здійснюють нагляд за додержанням вимог законодавства під час призначення (перерахунку) та виплати пенсій Головним управлінням Пенсійного фонду України в Тернопільській області» [24]. У 2020 році перевірено правильність призначених і виплачених 1697 пенсійних справ, 1286 перерахунків пенсій, 1221 допомог на поховання, 416 недоотриманих пенсій в зв'язку із смертю. Крім того спеціалісти відділу займаються і підготовкою клопотань про призначення пенсії за особливі заслуги перед Україною.

У 2020 р. здійснено прийом та оформлення документів 85 осіб для встановлення пенсій за особливі заслуги перед Україною та перевірено 57 раніше призначених пенсій (протягом 2018 р. – прийнято 67 заяв для призначення пенсії за особливі заслуги (в 2019 р. – 73 справи), призначено 82 (в 2019р. - 70)). В управління у 2020 році надійшло 1677 звернень безпосередньо від громадян (в 2018 р. – 1377, в 2019 р. - 1340) та 1378 заяв громадян з керівних організацій (в 2018 р. – 1365, в 2019 р. - 1095) [25].

Управління своєчасно забезпечує друк всіх видів загальнодержавної інформації щодо соціальних допомог, передає у електронному та паперовому вигляді інформацію до банківських установ щодо надання коштів одержувачам соціальних послуг і допомог, проводить остаточний перерахунок використання послуг одержувачами житлових субсидій, забезпечує належний програмний супровід і програмне забезпечення цих процесів.

Отже, управління соціальної політики, виходячи і з наведених та проаналізованих даних здійснює соціальний захист населення в межах власних повноважень, що позитивно впливає на добробут мешканців м. Тернополя й міської територіальної громади.

Висновки до розділу 2

Проведене у другому розділі роботи дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

Встановлено, що головна проблема ефективності фінансування державних соціальних програм й системи соціального захисту і соціального забезпечення в цілому лежить в площині недотримання принципу відповідності видатків бюджетів різних рівнів й отриманих доходів населення і ВВП, невідповідність державних соціальних стандартів мінімальним потребам життєдіяльності осіб, які потребують соціальної допомоги, правовий нігілізм щодо призначення соціальних допомог, особливо в частині компенсацій за санаторно-курортне лікування, невідповідність між сплаченими страховими внесками і виплатами соціальних допомог.

Визначено, що основними причинами недофінансування видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення з бюджетів різних рівнів є неефективне планування їхнього розміру Міністерством соціальної політики, недоотриманням доходів через пандемію 2020 року, а також відсутність ефективної фінансової програми щодо виходу із кризи, яку спричинила ця пандемія.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ

3.1. Проблеми фінансування державних соціальних програм та шляхи їхнього вирішення

Основними ризиками функціонування системи соціального захисту населення в Україні, зокрема, є:

- складна демографічна ситуація в Україні (переважання смертності над народжуваністю, масштабна трудова міграція, скорочення народжуваності, старіння населення та, відповідно, зниження частки економічно активного населення), яка призводить до збільшення навантаження на систему соціального захисту в цілому і насамперед на систему загальнодержавного пенсійного і соціального страхування. Зокрема, кількість та частка населення віком 60 років і старше¹⁹ постійно збільшується і на 01.01.2020 становила 9,98 млн осіб, або 23,8 % наявного населення. Кількість економічно активного населення незначно збільшилася у 2018–2019 роках до 18,2 млн осіб, проте становила лише 43 % наявного населення, у 2020 році цей показник знизився до 17,7 млн осіб і становив 42 % населення;

- тіньова зайнятість, зумовлює недоотримання страхових внесків до фондів загальнодержавного пенсійного і соціального страхування та надходжень податків та неподаткових платежів до бюджетів всіх рівнів. Незважаючи на вжиті Урядом заходи (зменшення майже вдвічі розміру ЄСВ),

кількість неформально зайнятого населення з 2016 року зменшилася на 69 тис. осіб і наприкінці 2020 року становила 3,28 млн осіб, або 7,8 % наявного населення України та 18,5 відс. економічно активного населення (робочої сили).

Найбільше неформально зайнятого населення спостерігається у таких галузях економіки, як сільське, лісове та рибне господарство – 44,7 %, будівництво – 17 %, торгівля – 15,9 %. Зазначені демографічні, соціальні та економічні виклики негативно вплинули на функціонування системи пенсійного забезпечення, яка є основною складовою системи соціального захисту населення.

Видатки Пенсійного фонду зростають значно більшими темпами, ніж його доходи. Як наслідок, проблема дефіциту бюджету ПФУ не вирішується. Так, у 2020 році на покриття дефіциту бюджету ПФУ спрямовано 34,4 млрд грн з державного бюджету, що менше ніж у 2019 році на 5,6 млрд грн (14 %), видатки зросли на 10 %, а доходи лише на 7,2 %. Започатковану з жовтня 2011 року пенсійна реформа, яка мала вирішити питання пенсійного забезпечення та розвантаження солідарної системи, не завершено. Балансу між скороченням фінансових ресурсів пенсійної системи та адекватними пенсійними виплатами як засобу матеріального забезпечення певних категорій осіб на рівні не нижче мінімальної заробітної плати так і не збережено.

Розмір середньої пенсії в Україні залишається одним із найнижчих серед країн Європи і СНД; - низька економічна ефективність інституційної системи. Зокрема, з 2015 року видатки на утримання та діяльність державної служби зайнятості, Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості та управління Фондом безробіття збільшилися у 2,4 раза і у 2019 році становили 3 млрд грн, на 2020 рік такі видатки затверджено у сумі 3,3 млрд грн, а в цілому з 2015 року їх частка зросла з 15 до 23 відсотків.

При цьому за останні три роки основні показники ефективності діяльності державної служби зайнятості практично не змінилися – за направленням служби працевлаштовано у 2017 році 0,4 млн осіб, у 2020 році –

0,38 млн осіб, що становить відповідно 35 і 30,8 % кількості осіб, які мали статус безробітних. Кількість осіб, які отримували допомогу по безробіттю, та осіб, які мали статут безробітних, дещо зменшилася у 2019 році, проте у 2020 році збільшилася відповідно на 35 і 22 %, що насамперед пов'язано з епідемією коронавірусу та карантинними обмеженнями. Спостерігається також тенденція до постійного збільшення обсягів та неефективності частки видатків на утримання об'єктів інфраструктури державної служби зайнятості, Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості, управління Фондом безробіття;

- недостатня інформатизація та автоматизація процесів обліку осіб, які потребують соціального захисту, що ускладнює процедуру оформлення допомог та виплат, зменшує прозорість їх призначення та створює високі ризики зловживань при виплатах;

- складна економічна ситуація, низький рівень життя населення, тривалий збройний конфлікт на сході України та анексія АР Крим, епідемія коронавірусу та карантинні обмеження, що призводять до збільшення кількості осіб, які потребують соціального захисту, необхідних видатків на соціальних захист, а також до ризику послаблення соціального захисту значної частки незахищених верств населення. Як наслідок, система соціального захисту, яка повинна забезпечити належний рівень соціальної підтримки громадян, потребує адаптації до довгострокових демографічних тенденцій та складної економічної ситуації в країні;

- низький рівень прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії. В Україні питання визначення та розмірів прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та пенсії має великий суспільний резонанс, особливо в умовах зростання бідності, рівень якої за витратами нижче прожиткового мінімуму: збільшився з 40,9 % у I півріччі 2019 року до 51,0 % у I півріччі 2020 року. За даними Міжнародної організації праці, заморожування прожиткового мінімуму та всіх пов'язаних із цим соціальних виплат є найбільш негативним аспектом проведеної урядом обов'язкової оптимізації державних видатків. Це негативно впливає на систему соціального забезпечення та

відображається рівні доходів населення, призводячи до маргіналізації та соціальної ізоляції.

Прожитковий мінімум в абсолютному виразі постійно зростає, проте у доларовому еквіваленті у 2015–2017 роках знизився з 71 до 55 дол. США. Станом на січень 2021 року прожитковий мінімум за середньозваженим ринковим курсом становив 78 дол. США, тобто у доларовому виразі прожитковий мінімум за п'ять років зріс лише на 9 %. З урахуванням курсових коливань найбільший розмір прожиткового мінімуму у доларовому еквіваленті за останні шість років був у грудні 2019 року та січні 2020 року – 86 і 84 долари відповідно.

Таблиця 3.1

Державні соціальні стандарти та гарантії на місяць (грн)

	2020 рік			2021 рік		
	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня
Прожитковий мінімум (ПМ) в розрахунку на місяць на одну особу	2027	2118	2189	2189	2294	2393
для дітей віком до 6 років	1779	1859	1921	1921	2013	2100
для дітей віком від 6 до 18 років	2218	2318	2395	2395	2510	2618
для працездатних осіб	2102	2197	2270	2270	2379	2481
для осіб, які втратили працездатність	1638	1712	1769	1769	1854	1934
Мінімальна заробітна плата	4723	4723	5000 (з 1 вересня)	5000	6000	6500
<i>(у % до ПМ для працездатних осіб)</i>	224,7	215,0	227,6	220,3	264,3	262,0
Мінімальна пенсія	1638	1712	1769	1769	1854	1934

<i>(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)</i>	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Мінімальна пенсія для осіб, які мають повний страховий стаж (30/35 років) віком від 65 років	2000	(з 1 травня) 2100	2100	2100	2400	2400	2600
<i>(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)</i>	122,1	128,2	122,7	118,7	135,7	129,4	134,4
віком від 60 до 65 років	x	x	x	x	2100	2200	2200
<i>(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)</i>	x	x	x	x	118,7	118,7	113,8
Мінімальна пенсія для осіб, які мають страховий стаж 20/25 років віком від 75 років	x	x	x	x	1769	1854	(з 1 жовтня) 2500
<i>(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)</i>	x	x	x	x	100,0	100,0	129,3
віком від 80 років	x	2600 (з 1 травня)	2600	2600	2600,0	2600,0	2600,0
<i>(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)</i>	x	158,7	151,9	147,0	147,0	140,2	134,4

* - складено автором на основі [60]

Статтею 4 Закону № 966, зокрема, передбачено, що рівень життя кожної людини, а також тих, хто належить до основних соціально-демографічних груп, затверджується Верховною Радою України в річному законі про державний бюджет. Дані щодо затвердженого на 2019–2021 роки розміру прожиткового мінімуму наведено в таблиці 3.1.

Збільшення прожиткового мінімуму стримується через нестачу ресурсів держави на фінансування залежних від нього видатків. Це не дає можливості забезпечити належні соціальні гарантії, врахувати реальний рівень цін та потреби населення.

Водночас попри те, що офіційно затверджено застосування нормативного методу для розрахунку прожиткового мінімуму, фактично використовується ресурсний. Отже, законодавчо встановлений мінімальний прожитковий рівень для всіх соціально-демографічних груп населення з 2017 по 2020 роки більш, ніж вдвічі нижчий за фактичний мінімальний рівень життя, розрахований Мінсоцполітики.

Мінімальна заробітна плата почала стрімко зростати у січні 2017 року (з 3200 грн. до 6000 грн. у січні 2021 року), з 2020 року на кінець її масштаби наближаються до реального рівня життя працездатного населення.

Починаючи з січня 2021 року мінімальна заробітна плата щомісяця перевищувала фактичний прожитковий мінімум (699 грн у січні, 732 грн у лютому, 556 грн у березні, 508 грн у квітні), пр. и зниження темпів інфляції.

Мінімальна пенсія, що відповідає законодавчому прожитковому мінімуму, дещо збільшується, проте не досягає фактичного мінімального рівня життя. Розрив між її розміром та мінімальною заробітною платою збільшився з 2,6 раза з 2017 року до 3,4 раза у 2020 році через різке зростання мінімальної заробітної плати. Станом на початок 2021 року 1,2 з 11,1 млн осіб отримують пенсію, нижчу або еквівалентну мінімально встановленому рівню життя таких людей. За рахунок коштів держбюджету у 2019 та 2020 роках для приблизно 2,2 млн осіб, які мають необхідний страховий стаж (30/35 років), але низькі доходи для оплати власних витрат, мінімальна пенсія наближається до 2000 та 2100 грн

відповідно, що становить найбільші показники за ці роки. Середній встановлений директивно мінімальний рівень життя населення (3103,1 і 3253,1 грн.), що є нижчим у 1,6 та 1,5 рази від реального рівня. Разом з тим на початок 2021 року більшість пенсіонерів (75 %) отримували пенсію за віком у середньому в розмірі 3539 грн, що навіть дещо перевищувало фактичний прожитковий мінімум для цієї категорії осіб.

Також зазначимо, що за наслідками подій 2013–2014 років, у т. ч. анексії АР Крим та збройної агресії на сході країни, проведення АТО та Операції об'єднаних сил (ООС) значно збільшилась кількість категорій осіб, які потребують соціальної підтримки (учасники масових акцій громадського протесту в Україні, що розпочалися 21.11.2013; постраждалі, померлі, загиблі учасники Революції Гідності; особи, нагороджені орденом Героїв Небесної Сотні; учасники АТО та заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, зокрема, що здійснюються шляхом проведення ООС, особи, позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України (захоплені як заручники; позбавлені свободи з політичних мотивів; захоплені як військовополонені); громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території та у населених пунктах на лінії зіткнення; цивільне населення на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях; ВПО; діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів). Ці категорії також потребують значної фінансової підтримки та фінансового забезпечення програм щодо їхньої реабілітації та формування належних умов проживання, працевлаштування, лікування, тощо.

Отже, на сьогодні в Україні є значна кількість соціально вразливих верств населення, які фактично або потенційно є отримувачами виплат та послуг у системі соціального захисту.

Відповідно, напрями вирішення окреслених нами проблем лежить найперше в:

- детінізації економіки, що зумовить нарощування надходжень до бюджетів різних рівнів;
- зниження рівня смертності за рахунок надання кваліфікованої медичної допомоги, підняття соціальних стандартів і забезпечення соціальних гарантій;
- підвищення рівня народжуваності за рахунок створення сприятливих умов й матеріального стимулювання;
- ефективна боротьба з тіньовим ринком праці, його повна ліквідація та запровадження значних штрафних санкцій за офіційно непрацевлаштованих осіб;
- підвищення соціальних стандартів, в частині прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії тощо;
- ефективний облік усіх отримувачів й потребуючих соціальних виплат і допомог.

Такі заходи створять підґрунтя для збільшення грошових коштів на фінансування державних соціальних програм, забезпечують повноту їх виконання й підвищать ефективність.

3.2. Особливості фінансового забезпечення програми соціального захисту учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності

В Україні кількість учасників бойових дій продовжує зростати. Актуальними є питання державної підтримки учасників АТО, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності. У 2019–2020 роках Мінветеранів таку підтримку здійснювало за рахунок коштів державного бюджету за 3-ма бюджетними програмами, у т. ч. за рахунок коштів резервного

фонду, загалом затверджено за рахунок загального фонду державного бюджету 494,9 млн гривень.

Зазначимо, що 2020 році спостерігалось зменшення фінансування цієї соціальної програми, що обумовлено застосуванням обмежень та заходів проти пандемії КОВІД 19, запроваджених по усій території України, що створило перепони на шляху запланованих заходів щодо вшанування ветеранів війни та проєктів, забезпечення ветеранів санаторно-курортним лікуванням. До того ж не створено реєстр ветеранів й постраждалих учасників Революції Гідності. А це, в свою чергу, призвело, що на сьогодні немає єдиної системи обліку ветеранів війни та не здійснюється аналіз стану забезпечення їх встановленими законом пільгами та гарантіями. Інформація про облік ветеранів та надання їм соціальної допомоги зберігається в різних національних реєстрах та електронних базах даних, вони не пов'язані між собою, що перешкоджає якісному плануванню, перевірці добробуту ветеранів, гарантіям та іншим соціальним послугам, а також управлінню ними [60]. Несворення в Україні єдиного джерела для звернення ветеранів війни призводить до переадресації зазначених осіб до різних відомств, втрати часу і ускладнення отримання ними всієї інформації про пільги та соціальні гарантії.

Як свідчать статистичні дані, протягом 2019-2020 років за рахунок коштів держбюджету санаторно-курортним лікуванням забезпечено 36,2% (5525 осіб, постраждалих від Революції Гідності та учасників АТО/ООС (крім інвалідів)) у 2019, 2020 роках – 49,3 %, що становить 7518 осіб, які потребували такого виду оздоровлення. Особи, які постраждалих від Революції Гідності та учасники АТО/ООС отримали 100% відшкодування за санаторно-курортне лікування. Відповідно, виплачено грошові компенсаційні постраждалим від Революції Гідності та учасникам АТО/ООС: у 2019 році – 5 особам, у 2020 – 10 особам відповідно.

Надання центрами постраждалим учасникам Революції Гідності та учасникам АТО послуг з психологічної реабілітації, соціальної і професійної адаптації, соціальної та психологічної допомоги в межах передбачених на

відповідний рік обсягів бюджетних асигнувань не дає можливості врахувати потреби вказаних категорій у відповідній допомозі. «Як наслідок, у 2019 і 2020 роках послуги з психологічної реабілітації отримали 2278 і 5657 осіб, або 41,4 і 87 % відповідно загальної кількості визначених у бюджетному запиті осіб, які їй потребували, соціальної і професійної адаптації – 4318 і 3713 осіб, або 86,4 і 94,0 % відповідно, соціальну та психологічну допомогу – 76934 і 46329 осіб, або 112,3 і 65,3 % відповідно» [58]. Виплата одноразової матеріальної допомоги (січень-серпень 2019 року) із резервного фонду Державного бюджету України була здійснена 97 членам сімей осіб, які загинули (померли) під час військових дій, у розмірі 222356,05 тис. гривень.

Також зазначимо, що дана соціальна програма має затверджено п'ять напрямів використання бюджетних коштів:

- санаторно-курортне лікування,
- заходи з психологічної реабілітації,
- міжнародні спортивні змагання «Ігри Нескорених»,
- соціальна та психологічна допомога центрами,
- заходи з соціальної та професійної адаптації, за кожним з яких затверджено порядки використання бюджетних коштів.

Проте, незважаючи на виділення коштів, дані прерогативи учасниками Революції Гідності не використовуються в повному обсязі. Адже, інформація про облік ветеранів війни та надання їм соціальної допомоги знаходиться в різних державних реєстрах, або на паперових та в електронних базах даних, не пов'язаних між собою. При зверненні інформація відрізняється, деякі дані взагалі відсутні в електронному вигляді. Зазначене унеможливорює централізований облік та аналіз інформації щодо ветеранів війни для якісного бюджетного планування, верифікацію забезпечення ветеранів війни пільгами, гарантіями, іншими соціальними послугами та їх адміністрування. Відсутнє єдине джерело для звернення ветеранів війни, їх переадресації до різних відомств призводить до втрати часу та ускладнює отримання необхідної допомоги. Створення Реєстру ветеранів війни забезпечить оперативне та коректне ведення обліку в

Україні ветеранів війни, формування та адміністрування державних програм щодо соціального захисту, контроль за наданням пільг та соціальних гарантій ветеранам війни.

На сьогодні до початку функціонування Реєстру ветеранів війни і функціонує Реєстр учасників АТО/ООС, який має обмежений доступ без виходу до мережі Інтернет, обмін даними здійснюється не в автоматизований спосіб. «Реєстр містить інформацію щодо надання статусу учасника бойових дій з числа АТО/ООС. Відповідно, загальна кількість ветеранів учасників бойових дій становить на 01.01.2020 – 378115 осіб, на 01.01.2021 – 405408 осіб» [60].

Надання одноразової грошової допомоги регулюється чинним законодавством, і з урахуванням обставин у разі смерті (смерті) призначається і виплачується встановлений законом розмірі 750 прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня календарного року [58].

«Одноразова грошова допомога в разі встановлення інвалідності внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання призначається та виплачується особам залежно від групи інвалідності в таких розмірах: 400 прожиткових мінімумів, установлених законом для працездатних осіб, – у разі встановлення інвалідності I групи; 300 прожиткових мінімумів, установлених законом для працездатних осіб, – у разі встановлення інвалідності II групи; 250 прожиткових мінімумів, установлених законом для працездатних осіб, – у разі встановлення інвалідності III групи» [60]. «Розмір одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в АТО, та особам з інвалідністю внаслідок війни (АТО), визначається виходячи з розміру прожиткового мінімуму, встановленого на 1 січня календарного року, в якому особам встановлено інвалідність» [58].

«У 2019–2020 роках видатки в частині соціального захисту та підтримки учасників АТО, постраждалих учасників Революції Гідності та членів їх сімей становили 170430,4 тис. грн»

[60]. Зокрема, «... на здійснення заходів із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням ветеранів війни на загальну суму 458765,0 тис. грн (2019 рік – 212365,0 тис. грн, 2020 рік – 246400,0 тис. грн), на фінансову підтримку і заходи – 46904,6 тис. грн (2019 рік – 29224,1 тис. грн, 2020 рік – 17680,5 тис. грн), з них на фінансову підтримку – 42972,6 тис. грн; на заходи щодо вшанування ветеранів війни – 3932,0 тис. гривень» [60].

На забезпечення санаторно-курортним лікуванням протягом 2019–2020 років виділено, з урахуванням змін, 152667,6 тис. грн, з яких використано 147133,7 тис. гривень. За даними органів соцзахисту, кількість постраждалих учасників Революції Гідності (крім осіб з інвалідністю внаслідок війни), які перебувають на обліку в органах соцзахисту та потребують санаторно-курортного лікування, станом на 01.01.2019 і на 01.01.2020 – 15250 осіб.

Отже, всього протягом 2019–2020 років отримали санаторно-курортне лікування 13854 особи, з них особи з інвалідністю внаслідок війни з числа постраждалих учасників Революції Гідності та учасників АТО/ООС – 811 осіб, особи з числа постраждалих (крім осіб з інвалідністю) учасників Революції Гідності та учасників АТО/ООС – 13043 особи. Грошову компенсацію замість путівки на санаторно-курортне лікування і на проїзд отримало 811 осіб. Особи з інвалідністю забезпечені санаторно-курортним лікуванням на 100 відсотків. Рівень забезпечення санаторно-курортним лікуванням осіб з числа постраждалих учасників Революції Гідності та учасників АТО/ООС (крім осіб з інвалідністю) у 2019 році – 36,2 %, у 2020 році – 49,3 відсотка.

«У 2019–2020 роках на надання центрами постраждалим учасникам Революції Гідності та учасникам АТО соціальної та психологічної допомоги спрямовано 28732,8 тис. грн і використано 28588,8 тис. грн, на здійснення заходів психологічної реабілітації – 85350,2 і 82950,6 тис. грн відповідно, соціальної та професійної адаптації – 53980,7 і 50804,2 тис. грн відповідно» [60].

Отже, у 2019 і 2020 роках послуги з психологічної реабілітації отримали 41,4 і 87 % загальної кількості визначених на відповідний рік у бюджетному запиті осіб, які їх потребували; з соціальної та професійної адаптації – 86,4 і 94 % відповідно, надано соціальну та психологічну допомогу центрами – 112,3 і 65,3 % відповідно.

Крім того, на здійснення заходів з підготовки національної збірної України для участі в міжнародних спортивних змаганнях «Ігри Нескорених» Мінветеранів спрямовано у 2019–2020 роках 4390,8 тис. грн, з яких використано 2673,0 тис. грн (проведено 6 навчально-тренувальних зборів).

Як наслідок, частина виділених асигнувань (1717,8 тис. грн) залишилася невикористаною. Причини невикористання: у 2019 році – неможливість проведення процедури закупівель товарів (послуг) на суму 1695,8 тис. грн; у 2020 році – 22,0 тис. грн у зв'язку з карантинними обмеженнями (відмінено проведення заходів).

«Проте на 2019–2020 роки за затверджено видатків на суму 22477,3 тис. грн (76,9 % загальної потреби) і 17680,5 тис. грн (100 %) відповідно (загалом 40157,8 тис. грн), з них: на фінансову підтримку – 36225,8 тис. грн (2019 рік – 21105,5 тис. грн (75,8 % потреби), 2020 рік – 15120,3 тис. грн (100 %)), на заходи щодо вшанування ветеранів війни – 1371,8 і 2560,0 тис. грн відповідно (100 %)» [60], що є недостатнім рівнем фінансування, на наш погляд.

Дані щодо виділених коштів із резервного фонду державного бюджету за 2019–2020 років відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів України на виплату одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в АТО, та особам з інвалідністю внаслідок війни наведено у таблиці 3.2.

Загалом протягом 2019–2020 років для виплати «... одноразової грошової допомоги 97 членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в АТО та 201 особі з інвалідністю внаслідок війни (АТО) використано коштів із резервного фонду державного бюджету на загальну суму 222356,05 тис. гривень» [60].

Таблиця 3.2

Обсяги виділених коштів з резервного фонду на виплату одноразової грошової допомоги за досліджуваною державною соціальною програмою*

Рік	Статус (сім'я)	Міністерство соціальної політики		Міністерство у справах ветеранів		Разом	
		Кількість осіб	Сума	Кількість осіб	Сума	Кількість осіб	Сума
2019	Членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в АТО	33	39515,25	4	5164,5	37	44679,75
	Особа з інвалідністю 4внаслідок війни (АТО)	56	25729,3	7	3447,25	63	29176,55
Разом		89	65244,55	11	8611,75	100	73856,3
2020	Членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в АТО			61	77868,75	61	77868,75
	Особа з інвалідністю 4внаслідок війни (АТО)			138	70975,5	138	70975,5
Разом				199	148844,25	199	148844,25
2019-2020рр.		89	65244,55	210	157456,0	299	222700,55

* - складено автором на основі [60]

Враховуючи те, що такі виплати, як видно із даних таблиці 3.2 із резервного фонду протягом січня-серпня 2019 року здійснювалися Міністерство соціальної політики, а з грудня 2019 року і протягом 2020 року – Міністерство у справах ветеранів, на сьогодні останнє не володіє узагальненою інформацією щодо фактично виплаченої суми одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в АТО, та особам з інвалідністю внаслідок війни (АТО), що є неприпустимою практикою в сучасних умовах подальших військових дій на сході України та збільшенні кількості учасників бойових дій.

Відповідно, основними проблемами в контексті провадження цієї державної соціальної програми вбачаємо:

1. Зниження у 2020 році обсягів видатків, що створило перепони й унеможливило здійснення усіх визначених державними соціальними програмами запланованих заходів щодо вшанування ветеранів війни, соціальних проєктів та забезпечення ветеранів санаторно-курортним лікуванням.

2. Надання соціальних послуг регіональними центрами соціально-психологічної реабілітації визначеним категоріям осіб, зокрема постраждалим учасникам Революції Гідності та учасникам АТО, в межах доведених граничних обсягів видатків повністю нівелює врахування потреби цих пільгових категорій у такій допомозі.

3. Обраховані показники не відбивають реального рівня забезпечення певними видами соціальних послуг осіб, які їх потребують, оскільки права щодо подання заяв про отримання послуг з психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації фактично обмежуються наявними фінансовими ресурсами.

4. До сьогодні не створено Реєстру ветеранів війни. Відповідно не ведеться рахунок осіб, які брали і беруть участь у військових діях, немає єдиної

централізованої системи обліку ветеранів війни та стану забезпечення їх встановленими законом пільгами та гарантіями.

Переконані, що вирішення перелічених нами вузьких місць у реалізації й фінансування цієї державної соціальної програми нівелює несправедливість та вирішить низку питань щодо повноти фінансового забезпечення усіх прописаних у програмі заходів.

Висновки до розділу 3

У контексті проведеного у третьому розділі роботи дослідження дозволяє зробити висновок, що виокремлені нами заходи щодо нарощування фінансування державних соціальних програм за рахунок детінізації економіки, підвищення соціальних стандартів, повне їхнє фінансове забезпечення, нівелювання демографічної кризи, припинення військових дій створять підґрунтя для належного рівня фінансування державних соціальних програм, забезпечують повноту їх виконання й підвищать ефективність.

На основі оцінки державної програми соціального захисту учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності встановлено її неефективні аспекти реалізації, проаналізовано її вузькі місця, які не дозволяють у повному обсязі отримати належну фінансову допомогу від держави громадянам, які відстоюють честь країни зі зброєю в руках.

ВИСНОВКИ

Проведене у випускній кваліфікаційній роботі дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Однією з передумов сталого розвитку суспільства є створення ефективної системи соціального захисту населення, яка базується на повному фінансовому забезпеченні за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів. Саме видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення є запорукою ефективної фінансової політики в царині реалізації державних соціальних програм і проектів.

Фінансова спроможність держави реалізувати повноцінну соціальну політику дає змогу здійснити владі сві передвиборчі обіцянки та отримати надалі карт бланш у реалізації соціальних реформ.

2. Фінансування державних соціальних програм, виконуючи стимулюючу й перерозподільчу функції, дозволяє створити умови для соціальної справедливості, зрівняти соціальну забезпеченість громадян, задовольнити попит всіх категорій населення на соціальні послуги, стимулювати до участі в суспільно корисній праці, попередивши соціальні ризики, та створити підґрунтя для соціальної справедливості та соціальної стабільності.

3. Державна політика у сфері фінансування державних соціальних програм здійснюються за певними стандартами, які постійно удосконалюються відповідно до економічного розвитку суспільства. Ці стандарти лежать в площині врахування рівня доходів населення, ступеня охоплення соціальними послугами, механізмами фінансування, рівнем соціальних гарантій, показником бідності, рівнем безробіття та продуктивності праці, демографічними показниками, станом економіки.

4. Упродовж багатьох років у соціальній політиці «ставка робилась» на фінансове забезпечення соціального захисту населення незалежно від того, як зростала економіка. У гонитві за високими соціальними стандартами ігнорувалося те, за рахунок чого це має бути. Зростання економіки внаслідок військових дій на сході України та пандемії у 2020 році не відбулося, що загостило і без того невирішені соціальні проблеми та сприяло їхньому накопиченню. Тому виокремлення державних соціальних програм та їхня поетапна реалізація й фінансування стали вирішенням соціальних проблем, і це, в свою чергу, не дозволило підривати фінансову стабільність держави.

5. Посилення глобалізаційних процесів і наростання кризових явищ у вітчизняній економіці потребує докорінних змін у системі соціального захисту й фінансуванні державних соціальних програм, зокрема:

- забезпечення ефективності реалізації державних соціальних програм;
- встановлення більшої відповідності видатків як Державного, так і місцевих бюджетів закладеним у програмах заходам й фактичним потребам учасників цих програм;
- перерозподіл відповідальності між державою, органами місцевого самоврядування щодо фінансування державних соціальних програм;
- стимулювання підвищення ролі держави у реалізації державних соціальних програм та повноти їх фінансового забезпечення;
- посилення жорсткості за ефективністю використання коштів за державними цільовими програмами.

6. Задля вдосконалення якості надання соціального захисту в Управління соціальної політики Тернопільської міської ради здійснено низку заходів, зокрема:

- прийом громадян здійснюється за Єдиною технологією прийому громадян, затвердженою Наказом Мінпраці України від 19.09.2010 № 345, що значно покращило ефективність роботи, швидкість і якість прийому та опрацювання документів. Під час організації прийому громадян у повній мірі забезпечується пріоритет максимального наближення послуг з надання соціальної допомоги і компенсацій, їх адресність;

- для забезпечення громадян інформацією щодо отримання соціальних виплат та для контролю за якістю надання соціального захисту використовується веб-сайт міської ради, а також запроваджено телефон гарячої лінії;

- розподілено функції прийому заяв та документів для призначення допомог і компенсацій, розрахунку розмірів допомог і компенсацій, а також формування виплатних документів згідно із стандартами ISO;

- юрисконсультами управління відповідно до розпорядження міського голови від 25.02.2017 р. № 63 «Про вдосконалення надання безкоштовних юридичних консультацій мешканцям м. Тернополя» надаються безкоштовні юридичні консультації соціально незахищеним верствам тернополян.

7. У проєкті Закону «Про Державний бюджет України на 2022 рік» фінансове забезпечення реалізації буде збільшено на 7,3 млрд грн порівняно з 2021 роком, що є позитивним аспектом соціальної політики держави та свідчить про орієнтацію держави на підвищення соціальних стандартів та подолання наслідків зuboжіння населення через пандемію, яка вплинула на реальні доходи громадян. Також у проєкті Закону «Про Державний бюджет України на 2022 рік» до 3 млрд грн заплановано збільшити фінансування програми соціального захисту громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. У проєкті не забули й про інвалідів, збільшивши на 250 млн грн порівняно із 2020 роком фінансові ресурси на технічні засоби для реабілітації людей з

інвалідністю, що складе близько 2 млрд грн. На 2022 рік у проекті фінансування цільвих соціальних інвестицій планується в розмірі 1,14 млрд грн. Зокрема 100 млн грн буде виділено на нову програму, яка допоможе малозабезпеченим родинам розпочати власний бізнес. 810 млн грн громади отримають з державного бюджету на забезпечення житлом дітей-сиріт та розвиток сімейних форм виховання. Такі позитивні зміни неодмінно підвищать національні соціальні стандарти, позитивно вплинувши на загальний добробут.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Дікань Л. В. Державний аудит : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 503 с.
3. Бабін Б.В. Державні цільові програми – організаційно-правові засади розроблення, затвердження та виконання. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Туган-Барановського. Донецьк, 2006. 206 с.
4. Лібанова Е.М. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та практичні аспекти оцінювання: монографія. Умань: Сочінський, 2012. 312 с.
5. Програма економічних реформ Президента України на 2010-2014 роки від 02.06.2014 «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективні держава». URL: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FI%NAL_1.pdf
6. Наказ Міністерства фінансів України «Про паспорти бюджетних програм» від 29.12.2002 р. № 1098. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03>
7. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>

8. Пономаренко О.В. Механізм державного управління соціальними проектами та програмами: теорія і методологія: монографія. Донецьк Технопак, 2010. 342 с.
9. Євдокимова І.А. Ефективність соціальних програм як інструментів соціального захисту населення. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2009. №881. С. 190-194.
10. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : моногр. К. : Ліра-К, 2004. 328 с.
11. Пілунський І.В. Про класифікацію комплексних програм територіального розвитку. Вісник Національної академії державного управління. 2015. №3. С. 292-297.
12. Алексеєнко Л.М. Соціальні програми: прагматика формування та проблеми фінансування. Світ фінансів. 2015. №4. С. 96-105.
13. Стефанків О. М., Данилишин В. І. До проблеми пошуку ефективних механізмів планування та здійснення соціальних видатків у реалізації соціальної політики держави. Ефективна економіка. 2019. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7192>.
14. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. Вісник Національного банку України. 2015. № 1. С. 30–35. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Vnbu_2015_1_21.
15. Morel N., Palme J. Financing the welfare state and the politics of taxation. In book: Routledge handbook of the welfare state. Publisher : Routledge. Editors: B. Greve. 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/258076773_Financing_the_welfare_state_and_the_politics_of_taxation.
16. Марценюк О. В. Соціальний захист населення України. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 2(3). С. 166–170. URL : http://nbuv.gov.ua/ UJRN/Траєив_2015_3_2_25.

17. Данилюк О. І. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Ефективна економіка. 2019. № 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7056>
18. Barrientos A. Financing social protection. IDPM, University of Manchester. 2004. URL : <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/1708.pdf>.
19. Маслик Р. О. Фінансовий стан соціальних програм як інструментів здійснення соціального захисту населення України. Технологический аудит и резервы производства. 2014. № 5(3). С. 56–59. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2014_5\(3\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2014_5(3)__16).
20. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання : монографія / за ред. Е. М. Лібанової ; Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Умань : Видавець “Сочінський”, 2012. 312 с.
21. Мальований М. І. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / за ред. М. І. Зверькова. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 1 (72). С. 116–135.
22. Гордієнко Л. А. Моделі фінансування соціальних програм в Україні. Економіка. Фінанси. Право. 2016. № 5. С. 12–15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2016_5_5
23. Бульба В., Золотарьов В., Коновалова І. Розробка та реалізація регіональних соціальних програм як механізм управління місцевим розвитком. Публічне управління: теорія та практика. 2014. Вип. 3. С. 188–192. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_3_31.
24. Офіційний веб-сайт Тернопільської міської ради. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/>
25. Офіційний веб-сайт Управління соціальної політики Тернопільської міської ради. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/>

26. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / І. Я. Чугунов, А. В. Павелко, Т. В. Канєва, та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазараки. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.
27. Лисяк Л. В., Зюзін В. О. Механізм фінансового забезпечення соціальних програм в Україні. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 37(1). С. 236–245. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_37\(1\)__34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_37(1)__34).
28. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь, 2017. URL : http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
29. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
30. Михайленко С. В. Методологічні аспекти планування бюджетних видатків на фінансування соціальних програм. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2014. Вип. 10(1). С. 167–173. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2014_10\(1\)__26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2014_10(1)__26).
31. Галашко С. Фінансове забезпечення програм соціального захисту інвалідів в умовах ринкових відносин. Вісник економічної науки України. 2009. № 2 (16). С. 26–29.
32. Заяць В. С. Результативність соціальних програм: методи та індикатори оцінювання. Економіка і регіон. 2013. № 4. С. 54–57. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2013_4_11.
33. Іващенко Т. О. Державний соціально-економічний захист в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Т. О. Іващенко. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. 22 с.
34. Кодекс про соціальний захист населення України (проект). К., 2008. 192 с.
35. Лопушняк Г. Економіко-організаційні аспекти забезпечення реалізації права на соціальний захист в Україні. Галицький економічний вісник. 2015. №2 (31).

- 36.Флорескул Н. П. Фінансове забезпечення розвитку системи соціального захисту населення в Україні: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08; Н. П. Флорескул. К.: КНТЕУ, 2016. 19 с.
- 37.Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління : монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 429 с.
- 38.Тропіна В. Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства : монографія. К.: НДФІ, 2012. 368 с.
- 39.Соціальний захист населення України: монографія; авт. кол.: І. Гнибіденко, М. В.Кравченко, О. Ф. Новікова та ін.; За ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К. : Вид-во НАДУ, 2013. 184 с.
- 40.Рудкевич І. В. Напрями державної соціальної політики України в сучасних умовах. Економіка та держава. 2014. № 6. С. 103-105.
- 41.Осіпова Л. В., Плахтій В. Г. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: Сучасний стан та перспективи. Проблеми економіки та політичної економії. № 1. Дніпро, 2018. С. 125–138.
- 42.Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: Монографія . Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
- 43.Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12). С. 1-10.
- 44.Гнидюк І. В., Гайдей О. В. Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні. Науковий вісник ПУЕТ. Серія : Економічні науки. 2019. № 4 (89). С. 67–72.
- 45.Кириленко О. П., Огінська А. Ю. Фінансування соціального захисту населення в Україні : тенденції та перспективи. Інноваційна економіка. 2018. № 1–2. С. 175–182

- 46.Лисяк Л. В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні : роблеми та перспективи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. 2017. № 25. Вип. 11 (1). С. 23–30. 5.
- 47.Лободіна З. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2014. № 3. С. 7–20.
48. Ріппа М. Б. Імперативи бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Світ фінансів. 2018. № 3. С. 28–40.
- 49.Соціальний захист населення України : стат. збірник / Відп. за вип. І. В. Сенік. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 124 с.
- 50.Бубенко П. Т., Снісаренко О. Б., Ротару В. В. Бюджетне фінансування соціальних гарантій населення України : нові стандарти соціального забезпечення. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі : проблеми теорії та практики. 2008. № 4. С. 27–40.
- 51.Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : монографія. К. : Ліра-К, 2014. 328 с.
- 52.Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання : монографія / Е.М.Лібанова, Т.А.Заяць, Н.М.Левчук та ін.: за ред. Е. М. Лібанової ; Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Умань : Видавець «Сочінський», 2012. 312 с. URL : https://www.idss.org.ua/monografii/Soc_doslid_2012.pdf.
- 53.Маліновська О. Я. Соціальні програми та проекти як інструменти здійснення державної соціальної політики в умовах програмно-цільового методу організації бюджету. Економіка та держава. 2016. № 3. С. 61-64
- 54.Пріхно І.М. Фінансування соціальної сфери: реалії та перспективи : монографія.Черкаси: Видавництво Пономаренко Р.В., 2017. 470 с.
- 55.Стефанків О. М. До проблеми пошуку ефективних механізмів планування та здійснення соціальних видатків у реалізації соціальної

- політики держави. Ефективна економіка. 2019. № 7. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7192>.
56. Тулай О. Фінансове забезпечення державних соціальних програм: концептуальні домінанти у контексті досягнення цілей сталого розвитку України. Світ фінансів. 2020. № 4(65) . С. 8-22
57. Статистичний збірник за 2020 рік. Державна служба статистики України. URL : https://zb_st_20_ua
58. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua>
59. Офіційний сайт Інституту оцінки програм и політик. URL : <http://www.iopp.ru/>
60. Звіт про результати аналізу системи загальнообов'язкового державного пенсійного і соціального страхування та соціального захисту населення. Рахункова палата України. URL : https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/15-4_2021/Zvit_15-4_2021.pdf
61. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621- IV. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ
КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТРАХУВАННЯ

Дубиченко Христина Іванівна

ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ

спеціальність 232 СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

освітньо-професійна (наукова) програма – соціальне забезпечення

Випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Тернопіль – 2021

Додаток А

«Декларація доброчесності»

Я, Дубиченко Х.І., підтверджую, що сама написала цю роботу і не використовувала жодних інших, окрім цитованих, джерел інформації. Дослівні вирази або фрази, які цитуються, позначаються як такі; інші недослівні запозичення чи ремінісценції, наведені у тексті цієї роботи, містять актуальну інформацію щодо первинних джерел наведеного контенту. Робота у цій безпосередньо або змістовно аналогічній формі не була раніше опублікована чи оприлюднена. Усе зазначене вище посвідчую власноручним підписом.

